

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

[ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ—ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΑ—ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ]

Ἀρχισυντάκτης: **ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ**

Ἐφηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας
ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΕΤΟΣ 3^{ον}.

ΤΟΜ. 3^{ος}.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἡ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: ΘΑΟΣ ΜΟΥΣΣΙΟΥ 74.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

[ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ—ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΑ—ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ]

ΔΑΝΕΙΟΝ ΤΩΝ 60 ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΩΝ

ΦΡΑΓΚΩΝ,

Ἡ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν διὰ τὴν καθολικὴν τῆς ἀνθρωπότητος προαγωγὴν ὕφισταμένη ἀλληλεγγύη ἔχει πολλὰς ὀφείας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀφορῶσα τὴν οἰκονομικὴν συνδρομὴν λαῶν εὐτυχούντων πρὸς ἑτέρους μαστιζομένους ὑπὸ τῆς συμφορᾶς φαίνεται μοι ἀξία μελέτης ἰδιαιτέρας. Ἡ ἔποψις αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν. Εἶναι μᾶλλον προῖον τῆς ἐκχριστιανικώσεως, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ὁποίου εὐρίσκομεν σελίδας ἀληθῶς ἐπισημοτάτας. «Αἱ συμφοραὶ, λέγει ὁ Vattel τῆς Πορτογαλλίας ἐχορήγησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν εὐκαιρίαν νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τῆς φιλανθρωπίας διὰ τῆς γενναιότητος ἐκείνης, ἣτις χαρακτηρίζει τὰ μεγάλα ἀληθῶς ἔθνη. Μόλις ἔμαθε τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον τὴν εἶδησιν τῆς καταστροφῆς τῆς Λισσαβῶνος, καὶ εὐθὺς ἐψήφισε 100 000 λίρ. στερλ. διὰ τὴν ἀνακούφισιν τοῦ ἀτυχήσαντος λαοῦ· ὁ βασιλεὺς προσέθηκε σημαντικὰς ποσότητας· πλοῖα δὲ κομίζοντα τροφὰς καὶ ἄλλα ἐφόδια ἔσπευσαν νὰ πείσωσι τοὺς Πορτογάλλους, ὅτι αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν εἰδότην τί ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.»

Ἐν γένει ἡ διεύθυνσις τῆς διεθνοῦς ταύτης συμπαθείας δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἰδιαιτερον τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας

κλάδον, ἐκ τοῦ ὁποίου νῦν θέλω πραγματευθῆ μόνον τὴν περὶ τὸ δάνειον τῶν 60 ἑκατομμυρίων φράγκων Ἑλληνικὴν ἀπλῶς ἐποψίν. Ὁ ἡμέτερος τόπος ἦτο ἐξηγνημένος ἐκ τοῦ μακροῦ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, αἱ ἀτομικαὶ συνδρομαὶ καὶ τῶν φιλελληνικῶν συλλόγων αἱ ἐνέργειαι εἰχον φθάσει τὸ φυσικὸν τῆς καταπονήσεως αὐτῶν τέλος, ὅτε ἐτέθη τὸ ἐξῆς δίλημμα εἰς τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος: Ἐπρεπε ἄρα γε νὰ ναυαγήσῃ ἐνώπιον τοῦ λιμένος ἢ ὑπῆρχεν εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ ἰκανὴ πρὸς σωτηρίαν τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεις;

Ὅλαι τοιοῦτοτρόπως αἱ προσδοκίαι ἐτράπησαν πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἐξωτερικῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἠνέωξαν μὲν τὰ δύο πρῶτα δάνεια τοῦ 1824 καὶ 1825, διέφθειραν ὅμως αἱ περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἀτυχίαι καὶ περὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν ἀνικανότητες. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1827 ἢ ἐν Τροιζίνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐψήφισεν ἐπὶ νέα ὑποθήκη τῆς ἐθνικῆς γῆς τρίτον δάνειον 5 000 000 πραγματικῶν διστηλών, ἀναθέσασα τὴν διαπραγματεύσιν αὐτοῦ εἰς τὸν Κυβερνήτην «μὲ τὰς συμφωνίας ἐκείνας (τῶ ἔγραφεν) ὅπου σὰς ὑπαγορεύσει ὁ πατριωτισμὸς σας καὶ ὅθεν τὸ κρίνετε συμφερότερον διὰ νὰ πληρώσητε ἐξ αὐτοῦ καὶ τοὺς τόκους τῶν δύο προλαβόντων δανείων.» Ἀλλὰ, καθὼς ἔγραφεν ὁ φιλέλληνας Baquiere πρὸς τὴν Συνέλευσιν, «ἡ πίστις τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀγγλίᾳ διετέλει εἰς τοσοῦτον ὀδυνηρὰν κατάστασιν, ὥστε οὐδὲ λεπτόν ἐκεῖθεν ἠδύνατο νὰ προμηθευθῆ,» καὶ «δὲν ὑπῆρχεν ἐλαχίστη ἐλπίς εἰς ἐπιτυχίαν τρίτου δανείου», ἐνόσω τὰ χρηματιστικὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος διετέλουν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σύστημα.

Ἰπὸ τοιούτους τῆς ἐθνικῆς πίστεως ὄρους ἢ ἀνατεθεῖσα τῷ Κυβερνήτῃ ἐντολὴ ἀπέβαινε δυσχερεστάτη. Διὰ τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπέβλεψεν οὗτος εἰς τὴν πιστωτικὴν προστασίαν τῶν συντελεσασῶν τὴν Ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν δυνάμεων, ὡς εἰς ἀναγκαῖον ταύτης συμπλήρωμα. Ἦδη ἀπὸ τῆς 12 Σεπτεμβρίου 1827, πρὶν ἔτι ἔλθῃ ἐν Ἑλλάδι ὁ Κυβερνήτης, ἐν Λονδίνῳ εὐρισκόμενος, ὑπέβαλε πρὸς τὰς

δυνάμεις ὑπόμνημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετίθετο ἡ ἰδέα αὐτῆ ὡς ἐξῆς: Κεφαλαιοῦχοι μεγίστης σημασίας εἶναι πρόθυμοι νὰ δανείωσι τὴν Ἑλλάδα 1 ἑκατομ. λιρ. στερλ. ἐπὶ ἐκπτώσει 20 ἢ 15 τοῖς | ἐπὶ τῆς ὀνοματικῆς τῶν ὁμολογιῶν ἀξίας καὶ τόκῳ 5 τοῖς |· ἀπαιτοῦσιν ὅμως ἵνα ἢ Ἀγγλία, Γαλλία, καὶ Ρωσσία ἐγγυηθῶσι τοὺς τόκους καὶ τὸ χρεωλύσιον τοῦ δανείου τούτου. Δίδουσαι τὴν ἐγγύησιν ταύτην αἱ Δυνάμεις θὰ ἀναλάβωσι τὴν ὑποχρέωσιν, ἵνα καταβάλλῃ ἐκάστη ἐνιαυσίως 20 000 λιρ. στερλ. διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τόκων καὶ τοῦ ἐξ ἑνὸς τοῖς | χρεωλυσίου. Δὲν ἀπαιτεῖται νὰ καταβάλλωνται εἰς νόμισμα αἱ 20 000 λιρ. στερλ. ἐφ' ὅσον οἱ κεφαλαιοῦχοι ἀναλαμβάνουσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀντὶ ἐγγραφῆς αὐτῶν ἐν τοῖς μεγάλοις βιβλίοις τῶν Δυνάμεων ὡς ἴσης ποσότητος δανειστῶν. Τὸ κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἤθελε τεθῆ ἐντεῦθεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐχρησίμευεν ἄφ' ἑνὸς εἰς τὴν ἀπόσβεσιν τῶν δύο τοῦ Λονδίνου δανείων, καὶ ἄφ' ἑτέρου ὡς τὸ μόνον μέσον εἰς τακτοποίησιν τοῦ συστήματος τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν οἰκονομικῶν τῆς χώρας πόρων. Ἡ διάρκεια τῆς ἐγγυήσεως ταύτης θὰ ἦτο ὀλιγοχρόνιος· θὰ ἐξετείνετο δὲ μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἢ Ἑλλάς, ἀνορθοῦσα τὴν πίστιν αὐτῆς καὶ χρησιμοποιοῦσα τὰ σημαντικὰ πλοῦτη, τὰ ὁποῖα περικλείει τὸ ἔδαφός τῆς, ἤθελεν εὑρεῖ εὐκόλως νέον τι δάνειον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξώφλει τὰς ὑποχρεώσεις τῆς πρὸς τὰς ἐγγυητρίας δυνάμεις καθὼς καὶ τὸ κύριον αὐτὸ δάνειον.

Ἄπανα ἡ διπλωματικὴ διεύθυνσις τῆς πολιτικῆς τοῦ Κυβερνήτου ὑπῆρξεν ἔκτοτε σταθερὰ συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ταύτης ἀρχῆς. Ἐν τοῖς δυσὶ ὑπομνήμασι τῆς 30 Ὀκτωβρίου 1828 διατυποῦται ἡ ἐξῆς μέθοδος: Αἱ δυνάμεις τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας νὰ καταθέτωσιν, ἐπὶ δέκα ἔτη, 3 ἑκατομ. φρ. ἐνιαυσίως παρὰ τῇ Γαλλικῇ Τραπεζῇ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πληρωμῆς τοῦ μερίσματος τοῦ δανείου, τὸ ὁποῖον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μέλλει νὰ συμφωνήσῃ, μετὰ τῶν ὑποληπτικωτέρων τραπεζιτῶν τῆς Εὐρώπης

καὶ ἐπὶ τοῖς συμφερωτέραις ὄροις, εἰς κεφάλαιον αὐτῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐξήκοντα περίπου ἑκατομμυρ. φράγκ.» Καθὼς δὲ ἔγραφε τὸ Πανελλήνιον τῆ 7 Νοεμβρίου 1828 διὰ τῆς προμνησθείσης τῶν τριῶν ἑκατομ. φρ. καταθέσεως «καὶ ὑψηλαὶ Συμμαχικαὶ Δυνάμεις ἐνῶ ἐξ ἑνὸς μέρους ἀποφασίζουσιν εἰς τὰ πεφωτισμένα καὶ φιλόανθρωπα συμβούλια τῶν τῆν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος, ἤθελαν στερεώσαι συγχρόνως τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματός της. Ἐὰν ἐκ τῆς προκαταβολῆς τῶν τριῶν μιλλιουνίων ἐξαιρέσωμεν κατ' ἔτος 250 χιλ. φρ. δι' ἐκπτώσιν κεφαλαίου, τὸ δάνειον τοῦτο μὲ τόκον 5 τοῖς % καὶ συμφωνούμενον ἀνά 90 τοῖς % φέρει 49 500 000 φρ.» Ἐν γένει ἡ ἰδέα ἔχει τι στερεότυπον· ὅταν δὲ οἱ Πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἐπέστρεφον ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς Αὐλὰς αὐτῶν, ὁ Κυβερνήτης, ἀπαντῶν πρὸς φιλοφρονεστάτην αὐτῶν διακοίνωσιν, ἔγραφεν ἐκάστω (3 Δεκεμβρίου 1828) «οἱ ἀγῶνες τῆς Κυβερνήσεως ἤθελον ἐτοιμότερον λάβει εὐτυχή ἔκβασιν, ἂν ἡ ἐξοχότητάς σας καὶ οἱ συνάδελφοί της ἤθελαν μεσιτεύσει παρὰ τοῖς Σεβαστοῖς εὐεργέταις τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ ἀσφαλίσθωσιν εἰς αὐτὴν τὰ στοιχεῖα τῆς χρηματικῆς πίστεως, ἀποφασισμένα νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βᾶσις εἰς τὸ οἰκονομικόν της σύστημα, χωρὶς τοῦ ὁποίου πᾶς κοινωνικὸς δεσμὸς εἶναι βραδὺς καὶ χαλεπός, διὰ νὰ μὴν εἴπω καὶ ἀδύνατος.»

Τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐργασίας τοῦ Κυβερνήτου ἀναφαίνεται ἰδίως ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τῆς Ρωσικῆς αὐλῆς, ἧτις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1829 ὑπεστήριξε παρὰ τῆ Γαλλικῇ τῆν καὶ ἀκούσης τυχὸν τῆς Ἀγγλίας παρέμβασιν τῆς ἐγγυήσεως μόνης τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσσίας μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νέων δανειστῶν αὐτῆς. Ἄλλ' αἱ ἐλπίδες τὰς ὁποίας εἶχεν ὁ Κυβερνήτης διὰ τοῦ Μαιζῶνος ἐματαιώθησαν, ἅμα ὡς ἀνέλαβε τὰς ἡγίας τῆς Γαλλικῆς ἐπικρατείας τὸ ὑπουργεῖον Πολιγνήακ, τὸ ὅποσον οὐδαμῶς ἐπὶ φιλελληνισμῷ διεκρίθη. Ἡ ἐπιχείρησις λοιπὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ὠπισθοδρόμησε, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐγκαταλειφθῆ καὶ ἡ προσδοκία, τῆν

ὁποίαν ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐν Ἀργεῖ Δ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἧτις διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 26 Ἰουλίου 1829 διεκήρυττεν, ὅτι «ἡ Κυβέρνησις ἔχει τὴν πληρεξουσιότητα νὰ ἐξακολουθῆ τὰ κινήματά της παρὰ ταῖς Συμμάχοις Αὐλαῖς διὰ νὰ ἀπολαύσῃ παρὰ τῆς μεγαλοδωρίας τῶν τῆν ἐγγύησιν, τῆν ὁποίαν ἐζητήσατο περὶ τοῦ δανείου τῶν 60 μιλλιουνίων φράγκων.»

Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν, τὸ μὲν ἔτος 1829 ἐκυλίετο μᾶλλον ἐντὸς τῶν ἀτελῶν τῆς ἡμιανεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἰδεῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐναυάγησε καὶ ἡ ἑτέρα τοῦ Κυβερνήτου προσπάθεια, ἵνα διὰ τοῦ Ἐυνάρδου διαπραγματευθῆ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δανείου ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν κεφαλαιούχων κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐπιβοηθητικὴν τῆς ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἀπόφασιν· τὸ δὲ ἔτος 1830 ἐνησχολήθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς πλήρους τοῦ ἔθνους ἀνεξαρτησίας, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι στενωῶς αὕτη συνεδέετο μετὰ τῆς ὑποθέσεως τοῦ δανείου, σταθερῶς τοῦτο καὶ κατὰ πᾶν βῆμα προέκυπτεν ἐν τῇ ὅλῃ διπλωματικῇ τοῦ μεγάλου ζητήματος διαμορφώσει. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν πρότασιν τοῦ ὑποψηφίου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Λεοπόλδου περὶ τοῦ ἀπαραιτήτου χρηματικῆς ἐπικουρίας, αἱ Δυνάμεις ἀπήντησαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ ἐγγυηθῶσι τὸ ἀναγκαῖον πρὸς στρατιωτικὴν τοῦ τόπου κατάρτισιν δάνειον. Κατ' ἀρχὰς μὲν μόνη ἡ Ἀγγλία ὑπέσχετο ἐγγύησιν ἡμίσεος ἑκατομμυρίου λιρ. στερλ. πραγματοποιητέον ἐντὸς ἐπτὰ ἐτῶν κατ' ἴσας ἐνιαυσίους μερίδας (τὸ α' ἔτος 80 000, τὰ λοιπὰ ἀνά 70 000). Κατόπιν δὲ ρητῶς καὶ αἱ τρεῖς δυνάμεις ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐγγυηθῶσιν Ἑλληνικὸν δάνειον μέχρι τοῦ ποσοῦ 60 ἑκατομ. φρ. Ἄξιον ἐν τούτοις μνείας ὅτι, ἀνεξαρτήτως τῶν κυρίων λόγων τῆς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου ἀπομακρύνσεως τοῦ Λεοπόλδου, αἱ παρεμπροσθεῖσαι δυσχέρειαι τῆς χρηματικῆς συνεννοήσεως ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφορμὴ τῆς παραιτήσεώς του, διότι, ὡς ἔγραφεν οὗτος κατὰ Ἀπρίλιον 1830, ἡ ἐγγύησις τῶν Δυνάμεων δὲν ὑπερεβαίνει τὰ 37 ἑκατομ. φρ.

Αἱ περί βασιλέως καὶ δανείου ἰδέαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνεκρατοῦντο κατὰ τρόπον πολὺ περιέργον. Ἴνα γίνῃ τις βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, ἔπρεπε νὰ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον χρυσοῦς. Ποτὲ οἱ Ἑλληνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἤθελον χρίσει ὡς οἱ Ἑβραῖοι βασιλέα αὐτῶν τὸν υἱὸν τοῦ Κίς, μόνον καὶ μόνον διότι ἐζήτει οὗτος τὸν ὄνον τοῦ πατρὸς του! Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Κυβερνήτου ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν βάσεων: Ὁριμος βασιλεὺς ὁμόδοξος —Σύνταγμα—60 000 000 φράγκα. Διὰ τοῦ ἡμίσεος τῶν ἑκατομμυρίων τούτων εἶχε τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἐν τῇ παγκοσμίῳ τοῦ Λονδίνου δανεισαγορᾶ καταπεσούσης ἐθνικῆς ἡμῶν πίστεως, διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου ἡμίσεος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐξηντλημένης γεωργικῆς καὶ ναυτικῆς τοῦ τόπου βιομηχανίας. Διὰ τοῦ σ υ ν τ ἄ γ μ α τ ο ς ἐπεδίωκε τὸν φυσικὸν ἐκεῖνον δρόμον, τὸν ὁποῖον ἢ ἀπ' αἰῶνος ζωὴ τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχε μεταβάλλει εἰς εὐρείαν λεωφόρον ἀπαραγράπτων ἐθνικῶν ἰδεῶν. Διὰ τοῦ ὠ ρ ῖ μ ο υ β α σ ι λ έ ω ς ἐμαρτύρει περί μεγάλης ἱστορικῆς ἀληθείας, καθ' ἣν ἄνδρες καὶ ὄχι παῖδες στηρίζουσι τὰ θεμέλια τῶν ἐπικρατειῶν. Τὸ δὲ ζήτημα τῆς ὁμοδοξίας ἦτο συμπτωματικόν. Διότι ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ὑπηκόων του ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ, δὲν εἶχε τὴν ἀξίαν νὰ κοινωνήσῃ μετ' αὐτῶν ἐν τῇ παρούσῃ.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 1831 μετάβασις τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων εἰς τὸ ἔτος 1832 ἐγένετο ἀφ' ἐνός μὲν διὰ τῆς πανδήμου, μετὰ τὴν φοβερὰν τοῦ Κυβερνήτου καταστροφὴν, διακηρύξεως τῶν Δυνάμεων, ὅτι ἡ κυρία αὐτῶν μέριμνα ἀπέβλεπε τοῦ λοιποῦ τὴν εὐρεσιν βασιλέως καὶ τὴν συνομολόγησιν δανείου ἀφ' ἐτέρου δὲ διὰ τῆς συνθήκης τῆς 7 Μαΐου 1832, ἣτις τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ζήτημα ἐδίδεν εἰς τὸν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν δάνειον ἔθετε ἐπὶ τῶν ἐπομένων βάσεων (ἄρθ. 12) «ἢ Α. Μ. ὁ αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ρωσσιῶν ὑποχρεοῦται νὰ ἐγγυηθῇ,

αἱ δὲ ΑΑ. ΜΜ. ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἠνωμένου βασιλείου τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ Ἴρλανδίας ἀναδέχονται νὰ συστήσουν, ὁ μὲν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον, ὁ δὲ πρὸς τὰ βουλευτικὰ σώματα, νὰ τοὺς θέσωσιν εἰς κατὰστασιν νὰ ἀναδεχθῶσι τὴν ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους ὄρους ἐγγύησιν δανείου συνομολογηθησομένου ὑπὸ τοῦ Πρίγγιπος Ὁθωνος ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος:

1) Τὸ κεφάλαιον τοῦ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Δυνάμεων συνομολογηθησομένου δανείου δύναται νὰ ἀναβῇ μέχρις ἐξήκοντα ἑκατομμυρίων. 2) Τὸ δάνειον τοῦτο θέλει πραγματοποιηθῆ κατὰ τρεῖς σειρὰς ἐξ εἴκοσιν ἑκατομμυρίων φράγκων ἐκάστη. 3) Ἐπὶ τοῦ παρόντος θέλει πραγματοποιηθῆ μόνῃ ἢ πρώτῃ σειρᾷ, αἱ δὲ τρεῖς Αὐλαὶ θέλουσι ἐγγυῶνται ἐκάστη διὰ τὸ τριτημόριον τῆς πληρωμῆς τῶν τόκων καὶ τοῦ ἐτησίου χρεωλυσίου τῆς ρηθείσης σειρᾶς. 4) Ἡ δευτέρα καὶ τρίτη σειρὰ τοῦ ρηθέντος δανείου δύναται νὰ πραγματοποιηθῶσιν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἑλλ. Κράτους, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μεταξὺ τῶν τριῶν Αὐλῶν καὶ τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. 5) Ἐὰν συνεπέα τοιαύτης συνεννόσεως πραγματοποιηθῶσιν ἢ δευτέρα καὶ ἢ τρίτη σειρὰ τοῦ ρηθέντος δανείου, αἱ τρεῖς Αὐλαὶ θέλουσι ἐγγυῶνται, ἐκάστη κατὰ τὸ τριτημόριον περὶ τῆς πληρωμῆς τῶν τόκων καὶ τοῦ ἐτησίου χρεωλυσίου τῶν δύο τούτων σειρῶν ὡς καὶ περὶ τῆς πρώτης. 6) Ὁ Κυριάρχης τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ Ἑλλ. Κράτος ὑποχρεοῦται νὰ προσδιορίσῃ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν τόκων καὶ τοῦ ἐτησίου χρεωλυσίου τῶν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Αὐλῶν πραγματοποιηθησομένων σειρῶν τὰς πρώτας τῆς ἐπικρατείας προσόδους, ὥστε αἱ πραγματικαὶ εἰσπράξεις τοῦ δημοσίου ταμείου θέλουσι πρὸ πάντων ἀφιερῶσθαι εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν ρηθέντων τόκων καὶ τοῦ χρεωλυσίου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ γίνῃ αὐτῶν χρῆσις πρὸς ὅποιονδήποτε ἄλλον σκοπὸν, ἐνόσω ἢ ὑπηρεσία τῶν πραγματοποιηθεισῶν σειρῶν τοῦ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Αὐλῶν δανείου δὲν ἤθελεν ἐξασφαλισθῆ ὅλοσχερῶς διὰ τὸ

τρέχον έτος. Οί διπλωματικοί αντιπρόσωποι τῶν τριῶν Αὐλῶν θέλουσιν εἰδικῶς ἐπιφορτισθῆναι ἐπαγρυπνῶσι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ τελευταίου τούτου δρου.»

Ἡ προσυμφωνηθεῖσα τάξις τῆς ἐκδόσεως κατ' ἀρχὰς μόνης τῆς πρώτης σειρᾶς τοῦ δανείου μετερρυθμίσθη κατόπιν διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 30 Ἰουνίου 1832, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεψε τὴν συνέκδοσιν καὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς, ὥστε τὸ ὅλον τοῦ ἀμέσως πραγματοποιητέου Ἑλληνικοῦ δανείου ἀνέβη εἰς 40 ἑκατομ. φρ. Ἐν γένει ἡ πραγματοποίησις τοῦ δανείου τούτου συνεφωνήθη (16 Φεβρουαρίου 1833) μετὰ τοῦ τραπεζικοῦ οἴκου τῶν ἀδελφῶν Rothschild ἐπὶ ἐκπτώσει 6 τοῖς %, τόκῳ 5 τοῖς %, καὶ χρεωλύσιον 4 τοῖς %, πληρωτέοις καθ' ἑξαμηνίαν (1 Μαρτίου καὶ 1 Σεπτεμβρίου). Ἐξ ὀνόματος δὲ τῆς Ἑλλάδος ὑπεγράφησαν τρεῖς πρὸς τοὺς Rothschild κεφαλαιώδεις ὁμολογίαι, ἀνὰ 20 ἑκατομ. φρ. ἑκάστη, καὶ παρεδόθησαν αὐτοῖς αἱ καθ' ὑποδιαίρεσιν μικραὶ εἰς διαταγὴν τῶν κομιστῶν μετοχαὶ εἰς τὸ ὅλον τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομ. ἵνα θέσωσιν αὐτὰς εἰς κυκλοφορίαν, κατὰ πρῶτον μὲν μέχρι τῆς ἀξίας 40 ἑκατομ. ἀκολούθως δὲ καὶ διὰ τὴν ὑπόλοιπον τρίτην σειρᾶν, ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν ὁμως οἱ ἀδελφοὶ Rothschild ἐπεφυλάχθησαν τὸ δικαίωμα τῆς ἀπὸ τῆς συμφωνίας ἀποχωρήσεως. Συνωμολογήθη περιπλέον, ἵνα οἱ τραπεζίται οὗτοι τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου κρατήσωσιν ἐκ τῶν εἰσπράξεων αὐτοῦ τοὺς τῶν δύο πρώτων σειρῶν τόκους καὶ χρεωλύσια διὰ τὰ ἔτη 1833 καὶ 1834. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰς τὸ ἐξῆς ὑπηρεσίαν τοῦ δανείου, ἡ Ἑλλάς ὤφειλε νὰ καταθέτῃ παρὰ τοῖς Rothschild τὸ προσήκον ποσὸν διὰ τόκους καὶ χρεωλύσιον ἐξ τοῦλάχιστον μηνῶν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς πληρωμῆς αὐτῶν εἰς τοὺς κομιστὰς τῶν μετοχῶν τοῦ δανείου.

Ἡ συμφωνία αὕτη, ἐκπληρωθεῖσα τῷ 1835, ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος τῷ 1836. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ προμνησθέντες τραπεζίται πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν ἀπέναντι τῶν μετόχων τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποταθῶσι πρὸς τὰς ἐγγυητριάς Δυνάμεις.

Δύο τότε συστήματα ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν σκέψιν τούτων. Τὸ μὲν ὀφείλετο εἰς τὰς κοινὰς τοῦ δικαίου ἀρχὰς, καθ' ἃς ὁ ἐγγυητὴς πληρῶναι ἐξ ἰδίων, ἐπιφυλασσόμενος νὰ ζητήσῃ κατόπιν τὰ καταβληθέντα παρὰ τοῦ ὀφειλέτου. Τὸ δὲ ἀνήκεν εἰς ἰδιαιτέραν τῶν περιστάσεων ἐκτίμησιν, συνέπεια τῆς ὁποίας ἦτο νὰ μὴ πληρῶσωσιν οἱ ἐγγυηταὶ ἀλλ' ἕτεροι νέοι τῆς Ἑλλάδος δανεισταί. Αἱ Δυνάμεις δὲν ἐδίστασαν νὰ παραδεχθῶσι τὸ δεύτερον σύστημα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάλυσις κέκτηται ἰδιαιτέρον διαφέρον, οὐχὶ τόσον διὰ τὴν ἀντίθεσίν του πρὸς τὰς προηγουμένας ἐγγυητικὰς αὐτῶν συμπαθείας, ὅσον διότι κατεπατήθησαν δι' αὐτοῦ θεμελιωδέσταται τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀρχαί.

Εἰς χεῖρας τῶν Rothschild ὑπῆρχον, ὡς προερρέθη, μετοχαὶ τῆς γ' σειρᾶς τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ἀπραγματοποίητοι ἀξίας 20 ἑκατομ. φρ. Κατὰ μὲν τὴν πρὸς τοὺς τραπεζίτας σύμβασιν ἠδύναντο οὗτοι νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς πρὸς διαπραγμάτευσιν τῶν μετοχῶν τούτων ὑποχρεώσεως, κατὰ δὲ τὴν μεταξὺ τῶν δυνάμεων καὶ τῆς Ἑλλάδος συνθήκην (7 Μαΐου 1832 ἄρθ. 4) ἵνα πραγματοποιηθῶσιν αἱ μετοχαὶ τῶν 20 τούτων ἑκατομμυρίων ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ συνεννόησις μεταξὺ τῶν τριῶν Αὐλῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Ὡστε δὲν ἤρκει τὸ ἐκλεκτικὸν δικαίωμα τῶν τραπεζιτῶν νὰ πραγματοποιηθῶσι ἢ μὴ τὴν γ' σειρᾶν τοῦ δανείου, ἔπρεπε διὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν νὰ συναινέσωσι καὶ οἱ ἐγγυηταὶ ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ὀφειλέτης. Ἡ νομικὴ αὕτη τῆς συνεννοήσεως ἀναγκαιότης ἀναφαίνεται ἐνδεικτικωτάτη κατὰ τὴν 19 Ἰανουαρίου 1835, ὅτε ζητούσης τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὴν ἐκδοσιν τῶν μετοχῶν τῆς γ' σειρᾶς τοῦ δανείου, αἱ Δυνάμεις ἀντέταξαν ἀπὸ τῆς συμβάσεως τῆς 7 Μαΐου 1832 τὴν ἄρνησιν αὐτῶν.

Ἐναντικρυ τῆς ἀπλῆς ταύτης ἐννοίας καὶ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐξηγήσεως αὐτῆς, πῶς αἱ Δυνάμεις αὐτογνωμόνως ἀπεφάσισαν τῇ 16 Ἀπριλίου 1836 ἐν Λονδίῳ, ἵνα πρὸς πληρωμὴν τῶν τόκων καὶ χρεωλυσιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ἐκδίδωνται ἀνάλογα ποσὰ ἐκ τῆς γ' σειρᾶς τῶν μετοχῶν

αυτοῦ ; Καὶ ἡ μὲν ἀντίφασις προφανῆς, ὅπως καὶ τοῦ δικαίου ἡ παραγνώρισις· τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὅτι, ἐπὶ προφανεῖ ἀδυναμίᾳ τοῦ ὀφειλέτου εἰς πληρωμὴν τοῦ χρέους του, οἱ ἐγγυηταὶ αὐτοῦ ἐδείνωσαν ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν του χωρὶς ποσῶς ἐπὶ τέλους νὰ βελτιώσωσιν τὴν ἑαυτῶν. Τῷ ὄντι ἐνῶ ἠδύναντο οἱ ἐγγυηταὶ νὰ δανειζωνται πρὸς 2 $\frac{1}{2}$ — 3 τοῖς % καὶ ἀνευ ἐκπτώσεως τῶν ὁμολογιῶν των εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἐγγυήσεως, ἐδανείζοντο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὀφειλέτου αὐτῶν πρὸς 5 τοῖς % ἐπὶ ἐκπτώσει 6 τοῖς %, ἧτις μετὰ τῶν ἐξόδων τῆς ἱκανῶς βεβαρυμένης διαπραγματεύσεως τοῦ Ἑλλ. δανείου ἀνέβαιναν εἰς 10 σχεδὸν τοῖς %, ἵνα πληρώσωσιν οὕτω καὶ τὴν ζημίαν ταύτην ἐν τῇ τελικῇ τῆς ἐγγυήσεως των ἐκκαθαρίσει. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ Γαλλία μετὰ δύο ἐτῶν τοιαύτην πρακτικὴν ἐστράτην πρὸς τὸ νομικώτερον, ὠφελιμώτερον ἅμα δὲ καὶ εὐγενέστερον τῶν ἐκτεθέντων δύο συστημάτων, διότι ἀπὸ τοῦ 1838 προκατέβαλεν αὐτὴ ἐξ ἰδίων τὰ ἐπιβαρύνοντα τὸ μέρος τῆς ἐγγυήσεως της ποσᾶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τόκων καὶ τοῦ χρεωλυσίου τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1848 ἡ μὲν Ἀγγλία καὶ Ρωσσία εἶχον ἤδη ἐξαντλήσει τὸ ἐκ τῆς γ' σειρᾶς τοῦ δανείου τούτου μέρος των ἀνὰ 6 666 666 φρ. ἑκάστη, ἡ δὲ Γαλλία εἶχε πραγματοποιήσει μόνον 4 067 333 φρ. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἐκ τῶν ποσοτήτων τούτων εἶχον δοθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ μὲν 1836 ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας 1 428 000 φρ., τῷ δὲ 1837 ὑπὸ τῆς Ρωσσίας ἴσον ποσόν, τῷ δὲ 1841 ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ὡς πρῶτον κεφάλαιον τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Τραπεζῆς, 1 000 000 φρ.

Ἡ ἐπὶ τῶν δανείων τούτων διαχείρησις τοῦ Ἑλληνικοῦ θησαυροῦ δύναται νὰ μελετηθῇ ὑπὸ δύο ὄψεως, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἀφορᾷ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τοὺς δανειστάς του ὑποχρεώσεων αὐτοῦ, ἡ δὲ ἀφορᾷ τὴν χρῆσιν ἐν γένει τῶν χρημάτων, τὰ ὅποια ἡ διεθνὴς δανειστικὴ μηχανὴ τῷ ἐπρομήθευσεν. Ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἀπὸ τοῦ 1836 ἡ Ἑλλάς ἠκολούθησε τὴν μᾶλλον ἀσύνητον οἰκονομικὴν πολιτικὴν.

Ἐνῶ ὠφείλε νὰ προσδιορίσῃ σταθερῶς τὰ πρῶτα τοῦ ἔτους εἰσοδήματα αὐτῆς εἰς πληρωμὴν τῶν τόκων καὶ τῶν χρεωλυσίων τοῦ δανείου της, ἐνῶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Γερμανῶν διοικητῶν αὐτῆς ἕκαστος περιέμενε τὸ στοιχειωδέστατον τοῦτο παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς χρηματιστικῆς, ἀπ' ἐναντίας ἐγκατελείφθη καὶ τὸ νέον δάνειον εἰς τὴν τύχην τῶν παλαιῶν διὰ τῆς αὐτῆς παιδικῆς ἀπρονοησίας. Κατὰ τὸ 1843 ἐμελετήθη τὸ σχέδιον, ἵνα διὰ βραχυπροθέσμων ἐντόκων γραμματίων καὶ ἐπὶ τῇ εἰδικῇ ἐγγυήσει τῶν Δυνάμεων ἐπιμεληθῇ ὁ Ἑλληνικὸς θησαυρὸς τὴν εἰς τὸ ἐξῆς ἱκανοποίησιν τῶν δανειστῶν αὐτοῦ εἰς τόκους καὶ χρεωλύσιον. Ἡ Σεπτεμβριανὴ ὁμῶς τοῦ ἔτους ἐκείνου μεταβολὴ ἐματαιώσεν τελείως τὴν ἀπόπειραν μέχρι τοῦ 1847, ὅτε ἡ Ἀγγλία ἠθέλησε νὰ δώσῃ τῇ ἡμετέρᾳ κυβερνήσει μᾶθημα ἐξαναγκασμοῦ, εἰς τὸ ὅποιον ὑπεχώρησε μὲν ἡ Ἑλλάς, ἐχρειάσθη ὁμῶς αὐτῇ εἰς ἐπικουρίαν ἡμισυ ἑκατομμύριον φρ. δάνειον τοῦ Eynard.

Εἶναι περίεργον ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπόψει ἡ νεωτέρα περίοδος τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων ἐνδεικτικῶς συναντᾶται περίξ τῆς ἡγεμονικῆς καταστροφῆς τοῦ 1862. Δύο μὲν ἔτη πρότερον (1860) ἠναγκάσθη ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν κοινὴν τῶν ἐγγυητριῶν αὐτῆς Δυνάμεων πίεσιν νὰ ὑποσχεθῇ τὴν καὶ πρὸς τὰς τρεῖς ὁμοῦ κατὰ πᾶν ἔτος παροχὴν 900 χιλ. φράγκων λόγῳ χρεωλυσίου· δύο δὲ ἔτη κατόπιν (1864) ἠναγκάσθησαν καὶ αἱ Δυνάμεις (ἰδ. Συνθήκην τῆς 17 Μαρτίου 1864 ἄρθ. 6) νὰ χορηγήσωσι ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τούτου προσωπικὴν ἐξ ἑαυτῶν ἐνιαύσιον προίκισιν 12 χιλ. λιρ. στερλ. εἰς τὸν νέον βασιλέα τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν τὸ δάνειον τῶν 60 ἑκατομμυρίων εἶναι βασιλοφάγον ἅμα καὶ βασιλοποιόν. Ἐχρησίμωσεν εἰς τὴν ἀνάρρησιν δύο βασιλέων καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐνός. Αἰτία ἡ σύμπτωμα, ἀδιάφορον. Τοιαύτη ἡ οἰκονομικὴ μοῖρα ! Διότι συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὅ,τι καὶ ἐπὶ τῶν ἀτόμων. Οὐαὶ τοῖς ὀφειλέταις, ὅταν δὲν ἔχωσι τὴν φρόνησιν ἢ τὴν δύναμιν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν δανειστῶν αὐ-

των . . . Καὶ ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη, τὰ προοίμια τῶν ἐπὶ τοσοῦτον ἀποτελεσματικῶν διὰ τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν ἀνεφάνησαν πάντοτε διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν ἐκ τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων ὑποχρεώσεων ἡμῶν.

Ἡ ἑτέρα ἔποψις τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων τοῦ δανείου τούτου ἔχει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν διδακτικὴν τὴν ἀξίαν, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ ἀποφύγω τὴν ἀνάλυσίν της, στηριζόμενος εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Drouyn-de-Lhuys ὑπέβαλεν εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1848. Ὡς βάσις χρησιμεύει ἡ χρηματικὴ ποσότης τῶν δύο πρώτων τοῦ δανείου σειρῶν ἐκ φράγκων 40 ἑκατομμυρίων, δαπανηθέντων ὡς ἐξῆς :

	δρ. λεπ.
1) Κέρδη τῶν Rothschild ἐπὶ τῆς διαπραγματεύσεως τοῦ δανείου, ἔξοδα κλπ.	4 945 761 60
2) Τόκοι καὶ χρεωλύσιον τῶν 1833, 1834 καὶ 1835.	7 600 000 00
3) Χρέος Κυβερνήτου πρὸς Eynard	276 771 00
4) Χρέη πρὸς τὰς τρεῖς Δυνάμεις	1 962 407 24
5) Ἀποζημίωσις πρὸς τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Ἀττικῆς, Εὐβοίας καὶ μέρους τῆς Φθιώτιδος.	12 531 238 40
6) Ὀδοιπορικὰ τῶν μελῶν τῆς Βαυαρικῆς Ἀντιβασιλείας	422 207 20
7) Ὀδοιπορικὰ τοῦ διοικητικοῦ αὐτῆς προσωπικοῦ	163 545 20
8) Μισθοὶ τῶν μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας	1 409 000 00
9) Μεταφορὰ τῶν συνοδευσάντων τὸν Ὀθωνα στρατευμάτων	1 656 703 28
10) Στρατολογία καὶ μεταφορὰ τοῦ σώματος τῶν Βαυαρῶν ἐθελοντῶν.	3 330 171 00
11) Ἀγορὰ στρατιωτικοῦ ὕλικου	910 607 00
12) Βασιλικὴ νομισματοποιήσις	459 728 52
Τὸ ὅλον	35 668 144 35
Ἀφαιρεῖται ἐκ τῆς ποσότητος τῆς α' καὶ β' σειρᾶς τοῦ δανείου	44 670 000
Μένει ὑπόλοιπον διὰ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας ὑπηρεσίαν.	9 001 858 65

Τοιουτοτρόπως τὰ ἴ, σχεδὸν τοῦ ἀνὰ χεῖρας δανείου ἐρρίφθησαν εἰς τὸ βάραθρον τῶν δυσκολωτέρων ἐν τοιαύταις ἐπιχειρήσεσι περιπετειῶν· συνέβη δὲ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πρώτην παιδικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡλικίαν ὅ,τι καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐπιτροπεῖαν ἀνήβους, φοβερὰ τοῦτέστι σπατάλη καὶ ἐπιδεικτικὴ θυσία εἰς τὸν βωμὸν τῆς βασιλικῆς τῶν λαῶν κηδεμονείας. Ἡ ἱστορία τῶν δανείων τοῦ 1824 καὶ 1825 προξενεῖ σχετικῶς μικροτέραν ὀδύνην. Οὔτε δύναται μάλιστα νὰ συγκριθῇ τὸ βασιλικὸν δάνειον τοῦ 1832 πρὸς τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦ 1824. Ἡ μὲν στρατιωτικὴ ἔποψις τῆς χρήσεως τοῦ βασιλικοῦ δανείου ἀπερρόφησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ποσὸν ἐξ σχεδὸν ἑκατομ. δραχ., ἡ δὲ ἀντιβασιλεία μετὰ τῶν ἀκολούθων της δύο ἑκατομ., ἡ δὲ ἰκανότης τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν συνομολόγησιν τοῦ δανείου 5 σχεδὸν ἑκατομ., τὸ ὄγδοον τοῦτέστι τῶν δύο πρώτων σειρῶν, ἀντικρὺ τῆς κολοσσιᾶς οἰκονομικῆς ἰσχύος τῶν ἐγγυητριῶν Δυνάμεων, ἧτις ἀνεβίβασε τὰς μετοχὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ δανειοαγορᾷ κατὰ 10 φρ. ἀμέσως ὑπὲρ τὸ ἄρτιον. Πρὸς τὴν τελευταίαν τῆς βασιλικῆς ἰκανότητος ἔννοίαν πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐκ προοιμίων παρακράτησις ἐκ μέρους τῶν τοῦ δανείου τραπεζιτῶν πλέον τῶν 5 ἑκατομ. δρ. διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τόκων καὶ τοῦ χρεωλυσίου τοῦ 1833 καὶ 1834.

Μεταξὺ τῶν κεφαλαίων τῆς ἐν τῷ ἀνωτέρω πίνακι χρήσεως τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων μᾶλλον ἐνδιαφέρει τὸ ποσὸν τῶν 12 ½ ἑκατομ. δρ. διὰ τὴν ἐξαγορὰν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Μήπως ἀνάλογον σύστημα ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν τότε οἰκονομικῶν τῆς Τουρκίας περιπλοκῶν ἐκ τοῦ Ρωστικοῦ αὐτῆς πολέμου ἠδύνατο νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐπὶ τῆς Κρήτης, Σάμου, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας; Ἴδου ζήτημα εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι μᾶλλον ὑπεύθυνος ἡ διοικητικὴ τῶν κρισίμων ἐκείνων χρόνων περίοδος τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κυβερνήτης προεπορεύετο τῶν μεγάλων αὐτοῦ διαδόχων ἐπὶ αἰῶνα ὀλόκληρον. Ἐνῶ διὰ τὴν πολιτικὴν του τὰ ἐξωτερικὰ δάνεια ἦσαν πιστῇ ἐξακολούθησις τῆς μεγάλης τοῦ

1821 ἀρχῆς τοῦ μετὰ τῆς Εὐρώπης συνδέσμου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χώρας αὐτῆς διὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον ἐκίνει τοὺς δανειστάς τῆς ἀφ' ἑτέρου ἢ νέα τῶν πραγμάτων τροπὴ διὰ μέσου τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων ἐδείκνυε κατὰ γῆς ἐν στέμμα, τὸ ὁποῖον ὡς ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου εὔρεν ἐπὶ τέλους τοὺς ἐκμεταλλευτάς του. Ἡ λάμψις τοῦ δανεικοῦ ἢ τοῦ ἰθαγενοῦς χρυσοῦ εἶναι πάντοτε ἰκανὴ νὰ χαράξῃ τὴν κατὰ σκοπὸν ἄγουσαν ὁδόν. Ἐχρειάσθη ὅμως ἡμίσεια μὲν ἐπανάστασις τῷ 1843, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ λάμψις αὕτη εἶχε καὶ τινα στίγματα, ὁλόκληρος δὲ ἑτέρα τῷ 1862, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ ὁδὸς ἐπὶ τέλους εἶχεν ἀπολεσθῆ. Τοιοῦτοτρόπως ὅλα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔχουσι τὸν προσωρισμὸν των. Πρέπει δὲ νὰ ἀρκῆται ἕκαστος εἰς τὰ μαθήματα τῆς φρονήσεως, μὴ λησμονῶν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τὰ παθήματα τῆς ἀφροσύνης.

ΥΛΙΚΗ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ.

Ἡ ὀρθὴ διανομὴ τῆς ἐθνικῆς περιουσίας, λέγει ὁ Roscher (Πολ. Οἰκονομία § 231) ἀποτελεῖ τὴν ἀσφαλεστέραν ἐγγύησιν ἐπὶ τῆς ἀρμονικῆς τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν κατατάξεως. Ὅσον σημαντικώτεροι εἶναι αἱ διαφοραὶ τῶν ἰδιωτικῶν περιουσιῶν, τόσο ὁ βωμὸς τῶν φανταστικῶν ἀναγκῶν δέχεται πλείονας θυσίας, συγχρόνως δὲ πολλαπλασιάζονται αἱ ταχεῖαι καὶ ἀνήθικοι καταναλώσεις. Ἐν γένει ὅταν διαιρεθῇ ἡ κοινωνία εἰς βαθυπλοῦτους καὶ πένητας, ἡ εὐδαιμονία τῶν πρώτων ζητεῖ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐρεθιστικώτερα πρὸς ἀπόλαυσιν ἀντικείμενα. Τότε πανταχόθεν τῆς γῆς σπεύδουσι τὰ ἐκλεκτότερα τῆς ζωῆς ἀγαθὰ πρὸς τοὺς ἰδιωτικούς τῆς ὑλικῆς εὐδαιμονίας ναοὺς, εἰς διακόσμησιν τῶν ὁποίων δὲν ἀρκοῦσι τὰ ὄρια τῆς ἐπικρατείας

οὐδὲ τῶν γειτόνων αὐτῆς. Ἀπαιτεῖται ἡ ἐργασία τῶν μάλλον μεμακρυσμένων φυλῶν καὶ κλιμάτων, τῆς ἀνθρωπότητος ὁλοκλήρου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ τάξις τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πενήτων ἐργάζεται, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τὰς ἰδίας ἑαυτῆς συναλλαγὰς, οἱ δὲ τρισόλβιοι φαίνονται ὡς ὠχροὶ τῆς χρυσοῦς Σελήνης ἐξόριστοι. Πόση δι' αὐτοὺς πληξίς ἐδῶ κάτω! Ὅποῖος συρφετὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς γῆς! Πόσον γελοῖον τὸ ἐν αὐτῇ δόγμα τῆς νομικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσότητος!

Αἱ ἰδέαι αὗται δὲν εἶναι εἰκονικαί· διότι σταθερῶς ἀναφαίνονται ἐν τῇ πρακτικῇ τῶν ἀνωτέρων λεγομένων τάξεων, ἅμα ὡς αὗται κατορθώσωσι βαθμὸν τινα συγεντρώσεως. Ἡ πλουτολογικὴ τῶν κοινωνιῶν ἀνάπτυξις, ὅταν συναισθανθῇ τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις, εὐθύς ἀποτείνεται εἰς τὴν κεντρικὴν τῆς ἐπικρατείας διεύθυνσιν, προσπαθοῦσα νὰ καταλάβῃ τὸ πνεῦμα αὐτῆς οὐχὶ τόσο ἐκ Πλατωνικοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν περιπίπταν ὁδόν, ὅσον ἐκ τῶν μέσων, τὰ ὅποια αὕτη χορηγεῖ εἰς περαιτέρω θεραπείαν τοῦ πάθους τῆς φιλοπλουτίας καὶ φιληθονίας. Τὸ πρῶτον τότε ἐθνικὸν σύμπτωμα ἀναφαίνεται εἰς τὸν θεωρητικὸν κατόπιν δὲ πρακτικὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῶν μικρῶν ὁδηγῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν προϋχόντων τῆς τύχης ἐπὶ τοῦ πολυμόρφου ζητήματος τῆς πολιτικῆς τοῦ τόπου ἀποκαταστάσεως. Οἱ θεσμοὶ τότε τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος παρίστανται ὡς κατὰ κρημνῶν ὁδηγοῦντες, ἡ δὲ σωτηρία τῆς πατρίδος ἐκ μιᾶς θύρας προβάλλει, ἐκείνης ἣν ἀνοίγουσι καὶ κλείουσι κατὰ βούλησιν οἱ συνωμόται τῆς αὐλῆς ἢ τοῦ πλοῦτου, ἐξω τῶν ὁποίων ὄχλος τὰ λοιπὰ καὶ πολυκυρανή.

Δὲν ἔχω βεβαίως σκοπὸν νὰ περιγράψω τὰς συνεπείας τοῦ ὀλιγαρχικοῦ τούτου ἀγῶνος. Ἀρκεῖ διὰ τὸ θέμα ἡ παρατήρησις μέχρι ποίου σημείου ὁδηγεῖ ἡ ὑπερβολικὴ πρὸς τὴν ὑλικὴν εὐδαιμονίαν ὁρμή. Ὅταν δ' αὕτη καταλάβῃ τὸ ζωτικὸν τοῦ τόπου πνεῦμα μόλις προφθάνουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς νὰ μειδιάσωσι πρὸς τὴν ἀφ' ἧς ἡ ἐν τῇ διαλεκτικῇ τῶν κατὰ τοῦ ἀπολαυστικοῦ ρεύματος ἰδεολόγων

ἀγωνιστῶν. Βαθμηδὸν εἰσάγεται οὕτως ἡ ἀνανδρία ἐν τῷ ἀγίῳ ἐκείνῳ τόπῳ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, τὸν ὁποῖον ἡ Θεία Πρόνοια προώρισε διὰ μόνην τὴν ἀρετὴν. Ἡ τιμωρία τότε δὲν βραδύνει καὶ οἱ ὄνυχες τοῦ ἐρχομένου δρομαίως δεσποτισμοῦ εἰσέρχονται βαθέως εἰς τὰς ἀναισθητούσας σάρκας τοῦ ἤδη διεφθαρμένου κοινωνικοῦ σώματος.

Πόσον διάφορα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν τῇ ὕλικῇ εὐδαιμονίᾳ ἀρμονικωτέρας ἐπιδόσεως τῶν λογικῶν τοῦ ἔθνους ἀναγκῶν! Ἐν αὐτῇ αἱ διάφοροι τῆς κοινωνίας τάξεις συναντῶνται εἰς τὸ στάδιον τῆς συνεργασίας καὶ τῆς συναπολαύσεως. Δὲν πεινῶσιν οἱ μὲν, ὅπως καταφεύγωσιν οἱ ἄλλοι εἰς τὸν τεχνητὸν ἐμετὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Νέρωνος, ἵνα φάγωσιν ἐκ νέου. Τὰ γενικὰ καὶ τὰ μερικὰ συμφέροντα δὲν συγκρούονται εἰς βαθμὸν ἐχθρότητος τοιοῦτον, ὅστις νὰ ἀπειλῇ τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ἡσυχίαν ἢ τὴν ἐργασίαν, τὸ παρὸν ἢ τὸ μέλλον τῆς ἐπικρατείας. Ἐὰν αἱ ἰδέαι διαιρῶσι, αἱ περιπέττειαι αὐτῶν δὲν καθιστῶσι πολέμια στρατόπεδα, ἐκ τῶν ἄκρων εἴτε τῆς εὐδαιμονίας εἴτε τῆς κακοδαιμονίας. *Aurea mediocritas* (χρυσὴ μετριότης) τοῦ Ὀρατίου ἔσο εὐλογημένη! Ἀποτελεῖς τὴν ἀρμονικωτέραν τῆς ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίας ἀνάπτυξιν· «οὔτε τὸ ὄστουν (ἔλεγεν ὁ ποιητής, Ὀδ. 18, 15) τοῦ ἐλέφαντος, οὔτε ὁ χρυσὸς λάμπουσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου· αἱ δοκοὶ τοῦ Ὑμηττοῦ δὲν τίθενται ἐπὶ κίωνων, ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Ἀφρικῆς μετενηνεγμένων· δὲν ἐσύλησα τὸ μέγαρον νέου τινος βασιλέως Ἀττάλου· ἢ Λακωνία δὲν κατασκευάζει δι' ἐμὲ πορφυροῦς χιτῶνας . . . Ἡ ἡμέρα διώκει τὴν ἡμέραν, ἢ νέα σελήνη σπεύδει πρὸς τὴν δύσιν τῆς καὶ σὺ ἐν τῇ παραμονῇ τοῦ θανάτου σου προονίζεις μάρμαρα, λησμονεῖς τὸν τάφον καὶ ἐγείρεις ἀνάκτορον . . . — Μετ' ὀλίγον τὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα μόλις θὰ ἀφήσωσι στρέμματά τινα διὰ τὴν κίνησιν τοῦ ἀρότρου, ἀπανταχοῦ δὲ θὰ σχηματισθῶσιν ἰχθυοτροφεῖα εὐρύτερα τῆς λίμνης Λουκρίνης. Ἡ ἐρημικὴ πλάτανος θὰ λάβῃ τὴν θέσιν τῆς μικρᾶς πελέας· ἢ μύρτος, τὸ ἶον καὶ ὄλοι οἱ ἀρωματικοὶ θησαυροὶ θὰ

πληρώσωσιν εὐωδίας τὴν πεδιάδα, ἐν ἣ ἄλλοτε ἡ ἐλαία ἐπλούτει τὸν ἀρχαῖον κάτοχον . . . Δὲν συνέβαιεν οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ αὐστηροῦ Κάτωνος, ὑπὸ τὴν πειθαρχίαν τῶν παλαιῶν Ρωμαίων. Τότε οἱ μὲν πολῖται ἦσαν πένητες, ἢ δὲ δημοκρατία πλουσία . . .»

Ἐν τούτοις ἡ οἰκονομικὴ ἔννοια τῆς ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ μετριότητος μεταβαίνει ἀπὸ τῆς ποιητικῆς εἰς τὴν πεζὴν τοῦ κόσμου τούτου φύσιν διὰ τινος σταθερᾶς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν χρόνων καὶ τῶν τόπων. Τὸ ἰδανικὸν ἀποτελεῖται πάντοτε ἐκ τῆς εὐρωστοτέρας περιόδου αὐτῶν. Ἐὰν αὕτη δὲν εἶναι ἀρωματικὴ εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς σκανδαλώδους ματαιότητος, συμβιβάζεται ὅμως τὰ μέγιστα ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς τερπνῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζωῆς. Λείπουσιν οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ ἡγεμονικοὶ, ὑπάρχουσιν ὅμως οἱ εὐρωστοὶ οἰκογενειάρχαι καὶ οἱ ἐργατικοί. Ἐπισκέπτεσθε τὰς κατοικίας τῶν τεχνιτῶν, τῶν γεωργῶν, ἐν γένει τῶν βιομηγάνων, καὶ αἰσθάνεσθε τὴν ἀγαλλίασιν τῆς εὐπορίας, ἣτις πανταχόθεν ἐπιλάμπει. Ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες τοῦ λαοῦ κοσμίως ἐνδεδυμένοι, οὐχὶ δὲ ρακενδύται καὶ ἀνυπόδητοι ἀπέναντι ὀλίγων μεταξοφόρων ἢ χρυσοφόρων. Οἰκία καθ' ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας καλῶς διατεταγμένα πρὸς τὰς λογικὰς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀνάγκας, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς καθαριότητος καὶ τῆς λοιπῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας. Ἐθνικὰ ἐργαλεῖα ἀδιακόπως τελειοποιούμενα, καὶ μεταξὺ αὐτῶν διαπρεπῆς ἐν τῇ χρήσει τοῦ λαοῦ θέσις διὰ τὸν κλάδον τῶν βιβλίων, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ καθολικὸν ὄργανον τῆς τελειοποιήσεως τῶν κοινωνικῶν. Ἐν γένει τὰ ἐφόδια τῆς ζωῆς πρέπει ἀνέτως νὰ εἰσέρχωνται ὑφ' ὄφλας τὰς στέγας διὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἐκείνης μηχανῆς, ἣτις ἐν τῇ οἰκονομικῇ φρασεολογίᾳ διανέμει τὸ ἔθνικὸν εἰσόδημα εἰς τοὺς ἐργαζομένους. Καὶ ὅταν παρατηρῆται κάπου δυσαρμονία τις εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς μηχανῆς ταύτης, ἢ συνδρομὴ τότε ὄλων τῶν στοιχείων τῆς κοινωνίας πρέπει ἀμέσως νὰ τίθηται εἰς κίνησιν, ὅπως ἀνακαλυφθῶσιν αἱ αἰτίαι τοῦ παραπτώματος

καί ριφθῆ ταχέως τὸ ἀναγκαῖον εἰς τὴν κοινωνικὴν πληγὴν βάλσαμον.

Ἐτέρα οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἐν ὀρθῶς φρονούσῃ πολιτείᾳ φαίνεται μοι ἀκατανόητος. Σύμπραξις ἐπομένως ὄλων τῶν τάξεων διὰ τὴν καθολικὴν καλλιέργειαν τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας εἶναι ἀναπόφευκτος. Θὰ ἤρχιζον τὴν διδασκαλίαν τῆς διὰ τὸ κοινὸν ἐνδιαφέρον σωτηριώδους ταύτης μεθόδου ἐκ τῆς πρώτης αὐτῆς ἡλικίας, τὴν ὁποίαν κατ' οὐδένα λόγον πρέπει νὰ ἀφίνωμεν εἰς ἀγνοίαν τοῦ πρακτικοῦ κόσμου, δι' ὃν εἶναι προωρισμένη.

Θὰ ἔλεγον μετὰ τοῦ Λεγονέ εἰς τὰ τέχνα μου: Μάθετε ὅτι δὲν εἶναι ἐπάγγελμα ἐκ τοῦ ὁποίου νὰ λείπη ἡ συμφορὰ, οὐδὲ ἐργάτης, ὅστις νὰ μὴ ἔχη τὸν θανάσιμον κίνδυνόν του. Δὲν ὀμιλῶ μόνον περὶ τῶν στεγαστῶν οἷτινες δύνανται νὰ πέσωσι ἐκ τοῦ ὕψους τῆς στέγης, τῶν οἰκοδόμων οἷτινες δύνανται νὰ συντριβῶσι ὑπὸ λίθον βαρὺν, τῶν ἐν τοῖς λατομείοις ὑπὸ τῶν ἐκρήξεων διαμελιζομένων ἢ τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις ὑπὸ τὰς κρημιζομένας στοὰς καταστρεφομένων. Ἀφίνω τὰς χιλιάς ἐκείνας πληγὰς, τὰς ὁποίας προξενεῖ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἢ χρῆσις τῶν φοβερῶν τῆς βιομηχανίας ὀργάνων, καθὼς καὶ τὰς χιλιάς ἀσθενείας τοῦ κόπου καὶ τῆς στερήσεως, τὰς ὁποίας προξενεῖ ἡ ὑπερβολὴ τῶν βαρέων τούτων ἔργων. Ἄς περιορισθῶμεν εἰς τὰ ἥσυχα ἐκεῖνα ἐπαγγέλματα, τῶν ὁποίων θίγομεν διὰ τοῦ δακτύλου τὰ ὠφέλιμα προϊόντα.

Ἴδετε τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο βαμβακηρὸν ὕφασμα. Αἱ κατασκευάζουσαι αὐτὸ ἐργάτιδες ὑπόκεινται εἰς τὴν φοβερὰν μάλιστα τῆς φθίσεως. Οἱ κατασκευάζοντες τὸν χρωματιστὸν χάρτην τρέχουσι τὸν κίνδυνον τῆς ἐκ τοῦ ἀρσενικοῦ δηλητηριάσεως, καθὼς οἱ τῶν οἰκιῶν χρωματισταὶ καὶ οἱ καθρεπτοποιοὶ τῆς ἐκ τοῦ μολύβδου καὶ ὑδραργύρου. Οἱ ἐργαζόμενοι τὸν κρύσταλλον ἀποθνήσκουσι στηθικοί, οἱ δὲ τοὺς ἐπιχρυσούς ἤλους παραλυτικοί. Αἱ τὴν μέταξαν ἀναπηνίζουσαι ἐργάτιδες καταπληγώνουσι τοὺς δακτύλους αὐτῶν, οἱ δὲ κατασκευασταὶ τῶν φωσφορικῶν πυρείων ἀποβάλλουσι

τὰ οὖλα συνήθως καὶ τὰς σιαγόνας αὐτῶν κατὰ τεμάχια. Τέλος οἱ ἐργάται τῆς μηχανικῆς βιομηχανίας διατρέχουσι τὸν κίνδυνον τῆς συντριβῆς τῶν μελῶν αὐτῶν ἐντὸς τῶν φοβερῶν αὐτῆς τροχῶν. Ὅποιον μαρτυρολόγιον διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐργασίας!

Καὶ ὅμως θὰ ἐπροχώρουν ἐτι μᾶλλον. Θὰ ἐλάμβανον τὸν υἱόν μου ἐκ τῆς χειρὸς καὶ θὰ ὠδήγουν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βιομηχανικοῦ καταστήματος μέχρι τοῦ εὐτελεστεροῦ ἐργαστηρίου, ἵνα γνωρίσῃ τὴν ἐν ἐνεργείᾳ πραγματικὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ ζωὴν, χωρὶς νὰ λησμονήσῃ καὶ τὸ μικρὸν τοῦ γεωργοῦ ὑπαιθρον ἐργοστάσιον. Θὰ ἐπανελάμβανον δὲ πολλάκις τὰς ἐκδρομὰς ταύτας καὶ θὰ ἐπεδίωκον, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἰδεῶν τοῦ δραστηρίου τῆς ἐργασίας πληθυσμοῦ, τὴν ἀκτίνα τοῦ θερμαίνοντος ἐκείνου πυρὸς, τοῦ ὁποίου μάλις ψυχρὰν εἰκόνα παρέχει ἡ ἐκ τῆς ξένης γῆς πηθικίζουσα τῆς ἐποχῆς ἀνατροφή. — Ἐπὶ τέλους ἐνώπιον τοῦ στίλβοντος ἰδρωτός τῶν ἀγωνιζομένων θὰ ἔλεγον εἰς τὸν μικρὸν συνοδοιπόρον μου: «υἱέ, ἰδὲ τοὺς συντρόφους τῆς ἐργασίας σου.» Εἶναι ἡ μοιραία τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας προῖξ.

ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΦΩΤΑΕΡΙΟΝ.

Ἀπὸ τῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος θεωρητικῆς ἀφ' ἑνὸς ἀνακαλύψεως τοῦ φωταερίου ὑπὸ τοῦ Γάλλου Lebon καὶ τῆς πρακτικῆς ἀφ' ἑτέρου ἀποδείξεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Murdoch, ἡ οἰκονομικὴ αὕτη περὶ τὸν φωτισμὸν τῶν πόλεων μεταβολὴ συνεπληρώθη ἐντὸς τῶν δύο πρώτων τοῦ παρόντος αἰῶνος δεκαετηρίδων ἐν Ἀγγλίᾳ χάρις εἰς τὴν ἐπιχειρηματικὴν ἰδίως δραστηριότητα τοῦ Γερμανοῦ Winsor. Ὡστε, δυνατὸν εἶπεῖν, ὅτι καὶ τὰ τρία τῶν προϊσταμένων ἐθνῶν ἐν τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ συνετέλεσαν εἰς τὸν Ὀλικόν, ὅπως καὶ εἰς τὸν πνευματικόν φω-

τισμόν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἡ κυρία ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀρχὴ εἶναι οὐσιωδῶς Ἀγγλική. Ἐνῶ κατ' αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1816—23 συνέστησαν πολλὰ φωταερικά καταστήματα καὶ τὸ πρῶτον τοῦ Winsor ἐν Λονδίῳ ἐξέτεινε τὰς διακλαδώσεις τῶν σωλήνων του εἰς ἀπόστασιν 50 λευγῶν, ἀπ' ἐναντίας μετὰ δυσχερειῶν ἱκανῶς δυσυπερβλήτων ἡ νέα φωταερική βιομηχανία ἠδυνήθη νὰ εἰσχωρήσῃ ἐντὸς τοῦ κυρίου τῆς Εὐρώπης κορμοῦ, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν ἐν Γαλλίᾳ διαφόρων ἐπιχειρηματικῶν περιπετειῶν καὶ ἐκ τῆς ἀλλοτριότητος, εἰς ἣν ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν λόγῳ οἰκονομικῆς ἐν Ἀγγλίᾳ μεταρρυθμίσεως διετέλεσεν πρὸς αὐτὴν ὁ Ἑλλήν νομοθέτης.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη κατὰ τὸ ἔτος 1857 ἐξεδόθη ὁ νόμος τῆς 15 Μαΐου, ὅστις ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἵνα παραχωρῇ καθ' ἑκάστην πόλιν προνόμιον πεντηκονταετὲς ὑπὲρ τῶν ἰδρυόντων φωταερικά καταστήματα. Ἡ βιομηχανία αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν σφαῖραν τῆς δημοτικῆς ἐξουσίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀφέθησαν οὕτως αἱ ἰδιαιτέρας συμφωνίαι. Ἐπὶ τοῦ ὅλου ὁ νόμος ὑπόσχεται ἀτέλειαν «παντὸς δημοσίου καὶ δημοτικοῦ φόρου ἐπὶ τῶν ἐξωθεν εἰσαχθησομένων μηχανῶν, ἐργαλείων καὶ ὑλικῶν, τῶν ἀναγκασιούτων διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀερίου καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ προνομίου.» Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ νόμου τούτου ἐξεδόθη ἡ κυβερνητικὴ τοῦ διὰ τὰς Ἀθήνας προνομίου παραχώρησις καὶ συνεπείᾳ ταύτης ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι περὶ φωταερικῆς βιομηχανίας συμβόλαιον, καθ' ὃ ἡ ἀρχὴ τοῦ πεντηκονταετοῦς προνομίου ὠρίσθη ἀπὸ τῆς 30 Αὐγούστου 1858 καὶ ἐλήφθη ὡς βάσις τῆς μὲν καθαριότητος τοῦ φωταερίου ἢ ἐν Παρισίοις εἰθισμένη, τῆς δὲ φωτιστικῆς δυνάμεως ἢ τῆς λυχνίας Carcel, κατὰ πᾶσαν ὥραν καιούσης 42 γραμ. ἐλαίου. Ὁρίσθησαν δὲ αἱ διαστάσεις τῆς ἐπὶ τοῦ φωταερικοῦ φανοῦ καιομένης φλογὸς ὀριζοντίας μὲν εἰς 67 χιλιοστημόρια τοῦ μέτρου, καθέτως δὲ εἰς 32, καὶ ἐν γένει ἐλήφθη ἡ ἐν τῇ

προνομιακῇ βιομηχανίᾳ ἀναπόφευκτος πρόνοια περὶ τῆς τιμῆς τῶν πωλήσεων τῶν προϊόντων αὐτῆς καθὼς καὶ περὶ τῶν δυνατῶν παραβάσεων τῶν ὑποχρεώσεων τῆς. Ὑπελείπετο οὕτως ἡ πρακτικὴ τῆς νέας βιομηχανίας ἀποκατάστασις, καθ' ἣν, ἐπειδὴ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν συνεμερίζετο τὰς ἰδέας τοῦ Winsor περὶ τῆς ἀγαθῆς τοῦ φωταερίου ἐπιρροῆς ἐπὶ τῆς ζωικῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίας (1), διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 26 Ἰουλίου 1857 κατέταξε τὰ ἐγερθησόμενα φωταερικά καταστήματα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐχόντων βλαβερὰν καὶ ἐπικίνδυνον ἐπιρροὴν πρὸς τὰς γειτνιαζούσας κατοικίας (διατ. 3 Ἀπριλ. 1835 ἄρθ. 19), ὥρισε δὲ διάφορα προληπτικὰ τῶν καταχρηστικῶν συνεπειῶν μέτρα.

Ἡ ἐπιχείρησις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μεταίωρος, δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους νὰ μείνῃ εἰς τὰς πρώτας αὐτῆς χεῖρας· διὰ τοῦτο μετεβιβάσθη εἰς ἐταιρίαν Γαλλικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἡ δικαιοσύνη, ὅτι κατῴρωσε τὸ ἔργον (1864), ἀντικρυ ὄλων τῶν δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας πάντοτε περιέχει ἐν ἑαυτῇ ἡ μεταφύτευσις τῶν νέων βιομηχανιῶν, εἰς χώρας μάλιστα ἐν αἷς, ὡς ἡ Ἑλλάς, καὶ μικρὰ εἶναι ἡ πρώτη κατανάλωσις, καὶ ἐλλειπῆς ἡ ἰθαγενῆς τῶν πρώτων τῆς βιομηχανίας ὑλῶν προμήθεια, τοῦ γαιάνθρακος ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Φαίνεται ὁμως ὅτι ἡ ὀριστικὴ τοῦ βιομηχανικοῦ ἀγῶνος ἐκβασίς ἦτο ὑπὲρ τὰς διοικητικὰς ἰδίως δυνάμεις τῆς Γαλλικῆς ἐταιρίας, διότι καὶ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς ἀπέδρα (6 Φεβρ. 1873) ἡ φωταερική τῶν Ἀθηναίων ἐπιχείρησις, ἐμπιστευθεῖσα τὰς περαιτέ-

(1) Ὑπὸ τὴν ὀρμὴν τῶν ἐπιχειρηματικῶν τάσεων του διετείνετο ὁ Winsor, ὅτι ἡ ὁσμὴ τοῦ φωταερίου ἦτο πολὺτιμος εἰς τὴν ὑγίαν καὶ χρησιμοτάτη εἰς τοὺς πάσχοντας κατὰ τοὺς πνεύμονας· ἐμακάριζε δὲ τοὺς ἐν τοῖς φωταερικοῖς καταστήμασιν ἐργαζομένους. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κινδυνῶδες τῶν ἐκρήξεων τοῦ φωταερίου, ὑπεστήριζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ μετὰ φωτὸς ἐντὸς δωματίου ἐπὶ πολλὰ ἡμερονύκτια ὑπερπληρωμένου ἐκ φωταερίου, χωρὶς νὰ πάθῃ κακόν τι!

ρω τύχας ἑαυτῆς εἰς τὴν νῦν Ἑλληνικὴν ἑταιρίαν, τῆς ὁποίας ὁ ζωτικὸς ὀργανισμὸς ἐμορφώθη ἐν τῇ Ἀγγλικῇ μᾶλλον τῆς βιομηχανίας πρακτικῇ, τὸ αἰώνιον τῆς ὁποίας ἔμβλημα—«ἀκρίβεια, ἐργασία, ταχύτης καὶ ἐπιμονή»—εἶναι ἱκανῶς μὲν γνωστὸν, πηγὴ δὲ πάσης οἰκονομικῆς τῶν ἔθνων καὶ τῶν ἀτόμων προόδου. Διὰ τοῦτο ἐπίστευσα πάντοτε, ὅτι, καθὼς ἀποστέλλομεν εἰς Εὐρώπην ὑποτρόφους διὰ τὴν θεολογικὴν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν, ἔπρεπε νὰ πέμπωμεν τοιοῦτους καὶ εἰς Ἀγγλίαν διὰ τὴν ἐπιχειρηματικὴν καὶ τὴν βιομηχανικὴν.

Ἡ ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἑταιρίαν μεταβίβασις τῆς ἐπιχειρήσεως συνετελέσθη ἀντὶ 940 χιλ. δραχμῶν, εἰς τὰς ὁποίας προσθετέον καὶ ἑτέρας 466 χιλ. περίπου, δι' ὧν ἡ νέα ἑταιρία ἐξετέλεσε διάφορα ἔργα εἰς τελειότεραν τῆς φωταερικῆς βιομηχανίας καλλιέργειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐνῶ κατὰ τὸ 1873 παρήγεν αὕτη 150 κυβικά μέτρα φωταερίου ἀνὰ πάντα τόνον γαιανθράκων, τῷ 1874 ἡ ἀναλογία αὕτη προεβιάσθη κατὰ 24 τοῖς ¹/₁₀₀, διότι ἕκαστος τόνος γαιανθράκων παρήγαγε 186 κυβ. μέτρ. φωταέριον.

Ἄλλ' ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐταιρικῶν περιόδων ἀντίθεσις ἀναφαίνεται ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τῆς καταναλώσεως τοῦ φωταερίου. Ἐνῶ κατὰ τὰ τέλη τῆς πρώτης (Φεβρ. 1873) οἱ φωταεριοὶ ἐν γένει λαμπτήρες τῆς πόλεως ὑπελογίζοντο εἰς 2 541, κατὰ τὰ τέλη 1874 ἀνεβιάσθησαν εἰς 3 200. Ἡ ἐν διαστήματι 22 περίπου μηνῶν κατὰ 659 λαμπτήρας αὐξήσις τῆς φωταερικῆς τῶν Ἀθηνῶν καταναλώσεως εἶναι οὐσιωδῶς ἐνδεικτικὴ, ὑπο τὴν ὁσημέραι ἐπιτεινομένην διευκόλυνσιν τῆς χρήσεως τοῦ φωταερίου, τόσον εἰς τὰ ἔξοδα τῆς τοποθετήσεως τῶν διαφορῶν κατὰ μέρος σωλῆνων καὶ μηχανισμῶν, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ πληθυσμῷ διάδοσιν τῆς ἄκρας οἰκονομικῆς σημασίας τοῦ φωταερίου. Ἴνα δώσω γενικὴν ἐπ' αὐτῆς ἔννοιαν, ἀρκεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ Perlett γενομένη σύγκρισις μεταξὺ τῶν ἐν χρήσει διαφορῶν φωτιστικῶν μεθόδων, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς ἀποτελέσειν φωτὸς ἴσης δυνάμεως πρὸς τὸ τῆς λυχνίας

Carcel (ἥτις, ὡς προερρέθη, ἐλήφθη ὡς βᾶσις κατὰ τὸ ἡμέτερον φωταέριον), ἀπαιτεῖται παραγωγικὴ πρὸς πᾶσαν ὥραν δαπάνη εἰς κηρία μὲν ἡμισείας δραχμῆς, εἰς ἀλειματοκηρία δὲ 44 λεπτῶν, εἰς ἔλαιον δὲ 7 λεπτ. καὶ εἰς φωταέριον (κατὰ νεωτέρας ἐρεῦνας) 3 λεπτ.

Προφανῆς εἶναι ἡ ἐπιρροή τὴν ὁποίαν ἔξασκει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἐν Ἑλλάδι ἔλλειψις γαιανθράκων, ἀφοῦ ἐκ τούτων κατασκευάζεται τὸ φωταέριον. Τοιοῦτοτρόπως ἐνῶ ἐν Παρισίοις τὸ μὲν δημόσιον ἀγοράζει τὸ φωταέριον ἀντὶ 18 λεπτῶν ὁ δὲ ἰδιώτης ἀντὶ 33 κατὰ κυβικὸν μέτρον, διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἡ ἀρχικὴ τοῦ δήμου αὐτῶν σύμβασις ὀρίζει κατ' ἀνώτατον ὅρον τὴν τιμὴν τοῦ κυβικοῦ μέτρου εἰς 50 λεπ. ἥτις ἔκτοτε μένει σταθερῶς ἐν ἰσχύϊ (!). Ἀνεξαρτήτως τῶν βιομηχανικῶν λόγων, ἐξ ὧν εἰς περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς καταναλώσεως ἢ κατάπτωσις τῆς τιμῆς παύτης ἤθελε κριθῆ προϊόντος τοῦ χρόνου συμφεροτέρα, κατὰ πᾶσαν ἔποψιν κέκτηται σημαντικώτατον μέλλον ἡ ἀνθρακοφόρος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καλλιέργεια καὶ μάλιστα ἡ ἀκριβεστέρα ἀνάλυσις τῆς φωταερικῆς δυνάμεως τῶν γνωστῶν τοῦ τόπου φαιανθράκων. Κατὰ τοῦτο ὁμολογητέον, ὅτι ὑπάρχει σπουδαία δυσκολία, διότι ὡς γνωστὸν ὄλοι οἱ γαιανθρακες δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς φωταερικῆς δυνάμεως. Ἐνῶ ὁ Ἀγγλικὸς τοῦ Newcastle παρέχει 320 λίτρ. φωταερίου κατὰ χιλιόγραμμον, ὁ Γαλλικὸς τοῦ Mons δίδει περὶ τὰς 200. Ὁ-

(¹) Ἡ κατὰ πᾶσαν ὥραν χρήσεως ἐπὶ ἐκάστου λαμπτήρος ἀναλογία ἔχει ὡς ἐξῆς· ἂν μὲν πρόκειται περὶ ἰδιωτικοῦ, ³/₁₀₀ δραχμῆς, ἂν δὲ περὶ δημοσίου 6, ἂν δὲ περὶ δημοτικοῦ 5 ¹/₂. — Ὁ καθ' ὥραν ὑπολογισμὸς οὗτος τῆς φωταερικῆς χρήσεως εἶναι οὐσιωδῶς ἐλαττωματικὸς, εἴτε διὰ τὸ ποσὸν τοῦ φωτός, εἴτε διὰ τὸ μέτρον τοῦ χρόνου καὶ ἐν γένει τὴν ἐπιτήρησιν καὶ τὰς ἀμφισβητήσεις. Ἀσφαλεστέρα εἶναι ἡ ἑτέρα μέθοδος, ἡ νῦν κοινῶς ἐν χρήσει. Ἐννοῶ τὴν διὰ γνωμῶνων καταμέτρησιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας, ὅπως ἐθίζεται καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἡ ἡμετέρα φωταερικὴ ἐπιχειρήσις ἔλαβε τὸ μέτρον τῆς πρὸς τοὺς καταναλωτὰς μισθώσεως τῶν προσηκόντων μηχανισμῶν.

πρωτόγνωτος όμως, εάν αι τιμαί της μεταφοράς των όσον ό γαιάνθραξ βαρέων της βιομηχανίας πρώτων ύλων έχει ιδιαίτεράν σημασίαν επί της καθόλου βιομηχανικής προόδου, ή επιστήμη είναι τόσον εύρετα, ώστε υπάρχει και διά την 'Ελληνικήν γήν ίκανή προς τὰ πρόσω έλπίς. Τοιούτοτρόπως τόποι, ως ή 'Ελλάς, κατ' έξοχήν ρητινοφόροι και έλαιιοφόροι από τοϋ καρπού της έλαιίας μέχρι της περί την γεωργικήν των έλαιιοσπόρων καλλιέργειαν δυνατής τελειοποιήσεως, υποκρύπτουσιν ιδιαίτερον όλως μέλλον διά την φωταερικήν βιομηχανίαν, εις την όποιαν αι ύλαι αϋται δύνανται να δώσωσιν ίσχυράν έπικουρίαν. Είναι άληθές ότι υπό οικονομικούς όρους ή εκ τοϋ έλαιίου παραγωγή τοϋ φωταερίου είναι μάλλον δαπανηρά, μη λησμονήσωμεν όμως ότι, καθώς παρατηρεί ό Figuiet, είναι και τρίς τοϋ από γαιάνθρακος φωτισμοϋ λαμπροτέρα. "Ωστε όταν τελευταίον ήκουσα, ότι πολλαχού της 'Ελλάδος έξερρίζωσαν τας έλαιίας, έσκέφθην κατ' επανάληψιν μη τυχόν εις άπώτερον μέλλον θα ήτο ή γεωργική αϋτη μεταβολή δεινή άπρονοησία.

Μέχρι τοιούτων προσδοκιών άξία παρατηρήσεως είναι ή αντίθεσις, εις ήν περιέπεσεν επί της φωταερικής βιομηχανίας ή σύγχρονος οικονομική τοϋ τόπου πολιτική, άπέναντι των άρχικων ιδεών και μάάλιστα των νομικων υποχρεώσεων αϋτης. "Όταν άπενέμετο εις την φωταερικήν των 'Αθηνων επιχείρησιν το πεντηκονταετές προνόμιόν της, έξησφαλίζετο δέ, ως είδομεν, συνάμα εις αϋτήν και ή άτέλεια των διά την παραγωγήν τοϋ φωταερίου εισαγομένων εκ της άλλοδοπηής μηχανων και ύλων, κατά παράδοξον τρόπον εν τοις τελευταίοις δύο έτεσιν ή διοικητική ήμων περι την άνάγνωσιν των επισήμων έγγραφων έμπειρία σταματά επί των μηχανων και τυφλώττει επί των ύλων, αιτινες τοιούτοτρόπως άντικρυ τοϋ από συμβάσεως θετικου δικαίου φορολογουνται.

Τα εισοδήματα της εν 'Αθήναις φωταερικής επιχειρήσεως είναι ακριβώς ανάλογα προς το ποσόν της καταναλώσεως

τοϋ προϊόντος αϋτης. Ένω κατά το 1873 οϋδέν αϋτη παρήγαγεν εισόδημα, κατά το 1874 έχορήγησε εις τους μετόχους 6 τοις % επί τοϋ κεφαλαίου αϋτων (1 $\frac{1}{2}$ εκατομ. δραχ.). Βεβαίως το εισόδημα τοϋτο δέν δύναται να άτενίση εκείνο το όποιον ό Winsor υπέσχετο εις τα πρώτα θύματα αϋτοϋ (12450 τοις %!). Έν τούτοις, ως πρώτη άρχή, πάντοτε το ποσόν τοϋτο είναι τα μέγιστα ένθαρρυντικόν. Ίνα δώσω δέ γενικήν έννοιαν των διαστάσεων, ως δύναται να λάβη υπό την έποψιν ταϋτην ή επιχείρησις, άρκεί ή σύγκρισις της εν Παρισίοις εις φωταέριον καταναλώσεως προς την εν 'Αθήναις επί τη βάσει τοϋ πληθυσμοϋ των δύο τούτων πόλεων. Ένω ή Παρισινή (1 053 262 κάτοικοι τῷ 1854) υπελογίζετο κατά το 1857 εις 52 262 191 κυβικά μέτρα, ή 'Αθηναϊκή (44 510 κάτοικοι τῷ 1870) άνέβη κατά το 1873 εις 480 648 κυβικά μέτρα. Έν άλλαις λέξεσιν ένῷ ό 'Αθηναϊκός πληθυσμός παριστά το $\frac{1}{10}$ τοϋ Παρισινοϋ, ή 'Αθηναϊκή καταναλώσις μόλις παριστά το $\frac{1}{100}$ της Παρισίνης. Η όδός οϋτω της αναλόγου προαγωγής της φωταερικής ήμων επιχειρήσεως είναι εύρυτάτη, κατά την όποιαν έχουσι μείζονα έτι σημασίαν οι αριθμοί των ιδιωτων καταναλωτων, διότι άπέναντι των εν Παρισίοις 34 845 τῷ 1857, μόλις ήριθμουντο εν 'Αθήναις 255 τῷ 1874, ήτοι 1 : 135.

Δέν άμφιβάλλω ότι δύναται υπό τινων να θεωρηθῆ ως παρακεκινδυνευμένη γνώμη ή επέκτασις της καταναλώσεως τοϋ 'Αθηναϊκου φωταερίου μέχρι τοϋ Πειραιωδς. 'Αλλ' όταν αναλογισθῆ τις άφ' ενός τας δαπάνας της πρώτης εν Πειραιει φωταερικής άποκαταστάσεως και άφ' ετέρου την κατ' ευθειαν γραμμην εκ τοϋ εν 'Αθήναις φωταεριοϋ καταστήματος μέχρι τοϋ Πειραιωδς άπόστασιν, κατά πάσαν πιθανότητα οϋχι άνωτέραν των 6 χιλ. μέτρων, δύναται να εισέλθῃ τολμηρότερον εις τους υπολογισμοϋς, οίτινες άλλαχού έκτείνουσι τας σιδηράς γραμμάς των φωταερικων επιχειρήσεων εις δεκαπλασίαις και είκοσαπλασίαις άποστάσεις. Κατ' αϋτους δέ δέν πρέπει να λησμονηθῶσιν αι όσημέραι επιτεινόμεναι φωτιστικαί τοϋ Πειραιωδς άνάγκαι εν

ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς ἐργοστασίοις, ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς δημοσίαις συναθροίσεσιν.

Ὑπὸ ἐτέραν ἐποψιν καὶ τὰ λοιπὰ προϊόντα τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐπιχειρήσεως δύνανται νὰ λάβωσιν ἰδιαιτέραν βιομηχανικὴν ἐπίδοσιν. Ἐκτὸς τοῦ κ ὠ κ, τὸ ὅποιον κατὰ τὸ 1874 ἀνέβη εἰς τόνους 1 661 $\frac{1}{2}$, καὶ ἐχρησίμευσε, τὸ μὲν, εἰς θέρμανσιν τῶν κλιβάνων τοῦ καταστήματος (476 800 ὀκ.), τὸ δὲ, ὡς πόρος τῆς ἐταιρίας (802 239 ὀκ.), ἢ πίσσα εἶναι προϊόν τοῦ ὁποίου ἡ βαθμιαία εἰσαγωγή ἐν τῇ ναυτικῇ βιομηχανίᾳ θέλει ἀποτελέσει ἀξιόλογον κλάδον εἰσοδήματος. Ἰδιαιτέρως ἐπίσης πρέπει νὰ γίνῃ μνεῖα καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐν τῷ φωταερίῳ χρωματιστικῆς ἐπιχειρήσεως, ἐξ ἧς παράγεται τὸ τεχνητὸν ἐρυθρόδανον, περὶ οὗ ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιθεώρησις ἐποίησατο ἤδη λόγον ἐν Φυλ. 20^φ, σελ. 353 (Ὀκτωβρ. 1874).

Ἀνεξαρτήτως δὲ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι τελειοποιήσεων, αἵτινες περικλείουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸ ἀείποτε ἀνανεούμενον μέλλον τῆς ἀληθοῦς προόδου ἐν τῇ οἰκονομικῇ τῶν κοινωνιῶν ζωῇ, ἡ φωταερική τῶν Ἀθηνῶν ἐπιχείρησις δύνανται νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν ὀριστικῶν πλέον τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας κατακτήσεων. Ἄς εὐχηθῶμεν ἵνα ἡ πρακτικὴ τοῦ παραδείγματος αὐτῆς διδασκαλία ἀποφέρῃ καρποὺς καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας κλάδων, ἐν τοῖς ὁποίοις ἄλλως δύνανται ἤδη νὰ ἀριθμηθῶσιν ἄξιοι ἰδιαιτέρας μελέτης καὶ ἱκανῶς εὐρωστοὶ συναγωνισταί.

ΑΓΟΡΑΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ ΑΞΙΑ.

Μετὰ τῶν διαφορῶν ἀντικειμένων τῆς ἀνθρωπίνης κτήσεως, ἡ γῆ καὶ τὰ μετ' αὐτῆς σταθερῶς συννηωμένα φυσικὰ ἢ τεχνικὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς θεμελιώδους τῶν κοινωνιῶν ἀναπτύξεως. Ἄνευ π. χ. ἀγρῶν

πυκνὸς πληθυσμὸς ἀνέφικτος ἀποβαίνει, καὶ ἄνευ οἰκιῶν ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ πόλις. Ἐν γένει ἡ ἐπὶ τῆς γῆς ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπιβλητικὴν ἔννοιαν βάσεώς τινος φυσικῆς διὰ τὴν πρώτην ἅμα καὶ τελευταίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀποκατάστασιν.

Ἐνδιαφέρει λοιπὸν τὰ μέγιστα ἡ ἐν τῇ πολυκυμάντῳ ἀ γ ο ρ ᾱ τῶν παντοίων ἐφοδίων τῆς ζωῆς τοιαύτη ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ ἀντικειμένου τόσον ἀναποφεύκτου εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐν γένει οἰκονομίαν. Ὅτι καὶ τὰ ἀκίνητα ὅπως καὶ τὰ κινήτα αἰσθάνονται ζωηρὰν ἐπιθυμίαν εἰς μετάδασιν ἀπὸ κυρίου εἰς κύριον, εἶναι ἀλήθεια τὴν ὁποίαν μαρτυροῦσιν οἱ αἰῶνες τῆς ἀρπαγῆς ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς συναλλαγῆς ἀφ' ἐτέρου. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὰς ἐξαιρετικὰς ἐκεῖνας χώρας, ἐν αἷς (Σπάρτη, Ἀγγλία) ἡ πολιτικὴ τῆς ἐπικρατείας κατασκευῆ, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν μονιμοποίησιν τῶν γαιῶν ἐντὸς περιωρισμένου κύκλου ὀλίγων οἰκογενειῶν, ἵνα ἡ συνεπὴς πρέπει καὶ τὸ φυσικὸν δικαίωμα τῆς κληρονομίας νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ ἐμπορίου ἐξοστρακισμὸν τῆς γῆς. Ὁ κανὼν ὅμως εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς συναλλαγῆς. Ἄς ἰδῶμεν πῶς λειτουργεῖ οὗτος ἐν τῷ φυσικῷ τῶν κοινωνιῶν ὀργανισμῷ ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀκίνητα.

Κατὰ πρῶτον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ παραγωγικὴ δύναμις τῆς γῆς. Ὅσω μείζων ἡ ἐξ αὐτῆς πρόσσοδος τόσῳ ἀνώτερον τὸ εἰς ἀντάλλαγμά της διδόμενον τίμημα. Καὶ τὰνάπαλιν, ὅσω ἐλάσσων ἡ ἐκ τῆς πωλουμένης γῆς πρόσσοδος, τόσῳ κατωτέρα ἡ εἰς ἀπόκτησίν της προσφερομένη τιμὴ. Ἡ οἰκονομικὴ αὕτη ἔννοια εἶναι ἀπλουστάτη, ἅμα ὑποτεθῆ ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ τιμήματος διδομένων χρημάτων ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀξίαν. Ἄλλὰ δὲν γνωρίζω ἀξίαν εἰς τὸν κόσμον δυναμένην νὰ συμβιδασθῇ πρὸς τὸ σύστημα τοῦ Ἡρακλέους, ὅταν θέτων οὗτος τὰς στήλας του ἐν Ἴθρηιά περιώριζε μέχρις αὐτῶν τὴν γῆν. Τὸ οἰκονομικὸν ἔδαφος τῶν ἀξιῶν εἶναι ἐλαστικόν, ἐπομένως καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἀνταλλασσομένων κεφαλαίων ὅτε μὲν ὑπερτιμᾶται, ὅτε δὲ ὑποτιμᾶται. Εἰς τοιαύ-

την περίπτωσιν ποίαν ὁδὸν ἀκολουθεῖ ἡ ἀγορὰ τῆς γῆς ;

Εἶναι προφανές ὅτι ὅταν τὰ χρήματα ὑπερτιμῶνται (ἀνώτερος τόκος) ἡ τάξις τῶν δεομένων αὐτῶν περιορίζεται ὅσον ἐνεσσι τὰς ἑαυτῆς ἀνάγκας. Ἐπομένως τὰ χρήματα προσφέρονται εἰς τὰς ἐργασίας ἐκείνας, ἐν αἷς ὑπάρχουσι μείζονες ἀμοιβαί. Αἱ γαῖαι τότε τῆς μικρᾶς προσόδου μένουσιν ἀζήτητοι καὶ ἡ προτίμησις δὲ τῶν ἀνωτέρας προσόδου γαιῶν δὲν εἶναι πολὺ ζωηρά. Ὅταν ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορία δίδουσιν 20 τοῖς % διὰ τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων, οἱ κύριοι αὐτῶν δὲν εὐρίσκουσι τὴν μείζονα ἀπὸ τῆς γῆς πρόσοδον (4—6 π. χ. τοῖς %) ἰκανῶς ἐλκυστικὴν. Τὸ ἐναντίον φαινόμενον θὰ συμβῇ ἅμα τὰ κέρδη τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν κεφαλαίων καταπίπτουσιν. Ὅσον προσεγγίζουσι πρὸς τὸ εἰσόδημα τῆς γῆς, τόσον ἡ ἔλξις αὐτῆς πολλαπλασιάζεται καὶ τὰ προηγουμένως ὑπερήφανα κεφάλαια ἀναγκάζονται νὰ ριφθῶσιν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς.

Δὲν ἐννοῶ ἐντεῦθεν ὅτι ἐν καλῶς ὀργανισμένη ἐθνικῇ οἰκονομίᾳ τὸ εἰσόδημα τῆς γῆς δύναται κανονικῶς νὰ ὑπερβῇ τὸ εἰσόδημα τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐν γένει τὰ εἰς ἀγορὰν τῶν γαιῶν χρησιμεύοντα κεφάλαια ἐπαρκοῦνται εἰς πολλῶν μετριοφρονεστέρους καρπούς. Ὅταν ὁ ναυτιλλόμενος κινδυνεύῃ καὶ ὑπαρξὶν καὶ περιουσίαν, οὐδαμῶς παράδοξον ἂν ἡ ἀγορὰ γενναίως τὸν πληρόναι διὰ τοῦτο. Ἡ δὲ ἀσφάλεια τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ριπτομένων κεφαλαίων εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἀναντιρρήτως ἐλλείπει σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς ἐν ἄλλαις χρήσεσι φυσικῆς ὑπερτιμῆσεως αὐτῶν. Ἀκολουθῶς ἔρχεται ἡ σειρά τῆς κοινωνικῆς τῶν γαιοκτητῶν ὑπολήψεως. Ὁ κόλαξ τοῦ Θεοφράστου δὲν ἔλεγεν ἐπὶ ματαίῳ «καὶ τὴν οἰκίαν εὖ ἤρχιτεκτονῆσθαι καὶ τὸν ἀγρὸν εὖ πεφυτεῦσθαι.» Μίαν ἡμέραν λαβὼν μέ τις ἐκ τῆς χειρὸς μὲ ἀνεβίβασε εἰς τὸ ὕψος τῆς οἰκοδομῆς του. Ὁ Σατανὰς μετεχειρίσθη πρὸς τὸν Ἰησοῦν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐντελῶς ἠγγυόει ὁ οἰκοδεσπότης μου. Ἐνόμισα ὅμως ὅτι τὸ κτίριον κλίνει ὀπωσοῦν πρὸς δεξιὰ . . ., τὴν δὲ ἐπιούσαν ἀπώλεσα

τὸν χαιρετισμὸν τοῦ κυρίου του. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, πάντως ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία συνδέεται πρὸς μεγάλα πλεονεκτήματα ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ βίῳ, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀποκτήσεώς της διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν σπουδαιότατου ἐλατηρίου ἐξόχου οἰκονομικῆς σημασίας, ἀναλυομένης ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς ὑπερτίμησιν, σχετικῶς ἀνωτέραν τῆς ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐφοδίων τῆς ζωῆς.

Καὶ ἡ εὐχέρεια δὲ τῶν γαιῶν εἰς κατακερματισμὸν δὲν εἶναι μικρὰ εἰς ὑπερτίμησιν αἰτία. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀδάμαντος ἀξίας ἑκατομμυρίων, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡδύνατο νὰ διέλθῃ ἀνενόγητος ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Ἑλληνικὴν ἀγορὰν. Δὲν συμβαίνει ὅμως οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν οἰκοπέδων π. χ. τῆς Ἀθηναϊκῆς πρωτευούσης, εἰς τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας ἡ διαίρεσις καὶ ὑποδιαίρεσις αὐτῶν καταλήγει εἰς τὰ μικρὰ βαλάντια καὶ κατορθοῦται ἐντεῦθεν ἑκατὸν πήχεις γῆς νὰ σύρῳσιν ὀπισθὲν τῶν δεκαπλασίους ἀγοραστὰς περὶ τὴν ζώνην τῆς πόλεως ἢ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ εἶναι ὅτι σχετικῶς ἀναβιβάζεται ἡ τιμὴ πλειότερον ἐν τοῖς πέριξ ἢ ἐν τοῖς ἐντός.

Ἐν γένει ἡ ὑπερτίμησις τῶν γαιῶν ὅταν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ τῆς συσσωρεύσεως τῶν κεφαλαίων ὑποτιμῆσεως τοῦ τόκου αὐτῶν ἀποτελεῖ περίοδον τοῦ οἰκονομικοῦ πολιτισμοῦ λίαν ἐνδεικτικὴν. Ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς δὲν ὑπάρχει, οὕτως εἰπεῖν, σταθερὸν ὄριον τοῦ προβιθασμοῦ ἐν τῷ κινητῷ πλούτῳ, ἡ γῆ δὲν αὐξάνει κατὰ βούλησιν. Δυνατὸν ἐν τοῖς διαστήμασι τῶν αἰώνων νὰ σχηματίσωσιν ὁ Νεῖλος ἢ ὁ Μισισσιπῆς νέας ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τῶν χωρῶν, ὁ ἄνθρωπος ὅμως δὲν δύναται νὰ κατασκευάσῃ ἀγρὸν ἐκεῖ ὅπου δεσπόζει τὸ κύμα. Τότε τὰ κεφάλαια τῆς χώρας, ἀφοῦ περιέλθωσιν ὅλα τὰ σημεῖα αὐτῆς καὶ πληθυνθῶσι μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀρχίζουσιν ἐκ νέου τὰς περιουσίας των, ὅπερ εἰς τὸ θέμα τῶν τιμῶν ἀναλύεται εἰς ὑπερτίμησιν τῶν γαιῶν.

Ἐν τούτοις τὸ ἀγαθὸν τοῦτο σύμπτωμα δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφαλές. Διότι ἐὰν ἐπλημμύρησεν ὁ χρυσὸς ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως νέων πλουσίων φλεβῶν, ἢ ἐὰν ἡ βιομηχανία

τῶν κεφαλαίων διέρχεται κρίσιν καταστρεπτικὴν, ἢ ὑπερτιμήσιν τῶν γαιῶν εἶναι μᾶλλον ἀποτέλεσμα οἰκονομικῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ταραχῆς ἢ τακτικῆς ἐν αὐτῇ προόδου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἀκριβῶς πρόκειται περὶ νομισματικῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἐξευτελίζει πρὸ πάντων τὰ ἐαυτῆς ὄργανα. Ἡ μεγάλη ἀφθονία ἐλαττώνει τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Ἀπέναντι τοῦ νομισματούχου ἰσχυρότερος εἶναι ὁ ὑποδηματοῦχος. Ὁ δὲ ἀμαξηλάτης κινεῖ ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ μετὰ τῆς αὐτῆς ὑπερηφανείας τοὺς τροχοὺς αὐτοῦ, μετ' ὅσης ἀπ' ἐναντίας εὐκολίας ὁ πλῆρες ἔχων τὸ βαλάντιον διασκορπίζει τὰ ἐν αὐτῷ κατὰ πολὺ εὐκίνητοτερα στρογγύλα ἐπίσης ἐργαλεῖα. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει αἱ γαῖαι βαδίζουσι γενναίως τὴν ὁδὸν τῆς ὑπερτιμήσεως, τὴν ὁποίαν γνωρίζει ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου μετοικεσίαν τοῦ χρυσοῦ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Ἀνάλογα δὲ φαινόμενα, ἂν καὶ ἐν μείζονι κατὰ πολὺ διαστάσει, παριστᾷ ἡ σύγχρονος οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς Γερμανίας, ἥτις διατρέχει, κατόπιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου (1870) Γαλλικῶν διλιουνίων, κρισιμωτάτην νῦν περίοδον ὑπερτιμήσεως κατὰ τὰ διάφορα τοῦ πλούτου στοιχεῖα.

Ἡ δὲ βιομηχανικὴ καχεξία δὲν ἐξασκεῖ μικροτέραν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπιρροήν. Ὄταν κλείωνται τὰ καταστήματα τῶν πόλεων, ἢ δυσπιστία ἀποτείνεται τότε εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἀκινήτων κτήσεων. Ἡ ὑπόληψις τότε τῆς γῆς προβιβάζεται καὶ τὰ κεφάλαια δεικνύουσιν ἀκατάσχετον πρὸς τὴν ἀθρότητα τῆς ὑπαίθρου φύσεως ἔρωτα. Ἡ συνέπεια πρόδηλος, διότι ἡ γῆ ὁμοιάζει τότε τὴν ἐρωμένην· ὅσω πλειοτέρα ἢ λατρεία τόσω ἀνώτερον τὸ τίμημα. Ὄταν κατὰ τὸ προτελευταῖον ἔτος ἡ νευροπάθεια τῶν παρ' ἡμῖν χρηματικῶν κεφαλαίων ὤθησεν αὐτὰ ἐν τῇ καταδιώξει γοητευτικῶν τινῶν μεταλλοσκιῶν μέχρι τοῦ βαράθρου, τὸ ὁποῖον διὰ τὸν προσεκτικὸν παρατηρητὴν ἀπετέλεσαν σοβαραὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον χρηματικαὶ τῶν οἰκογενειῶν ἐκατόμβαι, κατ' ἀρχὰς τὰ οἰκόπεδα τῶν Ἀθηνῶν ἐδοκίμασαν δισταγμοὺς τινάς. Ἐν τούτοις δὲν ἐβράδυνεν ἡ

καταστροφή ἵνα ἀφ' ἐνὸς μὲν προσβάλλῃ καιρίως τὴν ἐπιχειρηματικὴν καὶ τὴν συνεταιριστικὴν ὑπόληψιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποδείξῃ ὡς κατὰ πολὺ προτιμότεραν τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐγγείου ἀποκαταστάσεως. Καὶ ἐφάνη τότε, ὅτι ὅσω ἐπιπτον αἱ μετοχαί, τόσω ἀνεβιάζοντο αἱ γαῖαι.

Τοιαῦται περίοδοι ἐν τῇ οἰκονομικῇ τῶν ἐθνῶν ἀναπτύξει εἶναι πορίσματα μᾶλλον ἐκρυθμὰ βεβιασμένης καὶ μεταβατικῆς οὐσιωδῶς καταστάσεως. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὅσω οἰκονομικῶς προάγονται τὰ ἔθνη τόσω τὰ κεφάλαια αὐτῶν εἰσέρχονται εὐθυμότερα εἰς τὴν γῆν. Ὄταν ὁμοῦ αἱ ὁδοὶ τῆς βιομηχανίας περιμένωσι τὰ μεταβιβαστικά ὄργανα αὐτῶν, ἢ ἁρμονικῆ τῶν κεφαλαίων τροπῇ μᾶλλον πρὸς τὴν γῆν ἢ πρὸς τὸ χειροτεχνικὸν κατάστημα ὑποκρύπτει ἀληθῆς κοινωνικὸν πρόβλημα. Μῆπως αἱ ἐπιχειρηματικαὶ περιουσίαι, καταπονηθεῖσαι ἐν τῇ πρώτῃ ἑαυτῶν καταρτίσει, δὲν ἔχουσι τὴν ἰκανότητα τῆς περαιτέρω εὐρύνσεως τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ αὐτῶν σταδίου; Ὅ,τι βλέπει τις ἐπὶ συνταξιούχων μὲν ἀφ' ἐνὸς εὐρώστων δ' ἀφ' ἑτέρου ὑπαλλήλων τοῦ κράτους, παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ἀπομακρυνομένων ἐπιχειρηματικῶν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Θεωρῶ δὲ σύμπτωμα ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ὅταν ἐν τινι λαῷ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐργασίας ἀπομακρύνονται, πρὸ τῆς κανονικῆς ὥρας, τοῦ σταδίου τῆς ἐνεργείας. Αἱ περιουσίαι τότε ἀσθενέστερον προβιβάζονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ ἡ γῆ φαίνεται ὅτι ἐλκύουσα τὴν μεταίτιότητα ἢ τὴν περὶ τῶν τέκνων ἀκίνητον, οὕτως εἰπεῖν, πρόνοιαν, καταπίνει ἐν τῷ μεταξύ τὸ μεμακρυσμένον τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν κοινωνιῶν μέλλον.

Πόσον διαφέρει ἐν τούτοις ἡ ἐποψὶς τοῦ ἀληθοῦς ὠρίμου ἐν τῷ οἰκονομικῷ πολιτισμῷ λαοῦ! Δι' αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἁρμονία μεταξὺ ὄλων τῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς. Ὅλοι ἀναλόγως τρέφονται καὶ συντηροῦνται διὰ τῆς κανονικῆς τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου λειτουργίας. Ἐκτὸς δὲ τῶν πρὸς τὴν γῆν σταθερῶς ὀδηγουμένων μένει πάντοτε τῆς αὐτῆς διαθέσιμος ἐπιχειρηματικῶν κεφαλαίων καὶ

γνώσεων δύναμις, ὥστε ἐνώπιον τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος προπορεύεται σταθερῶς ἡ πρόοδος. Οὕτως ἕκαστος τόπος δύναται νὰ κρίνη ἐκ τῆς τάσεως τῶν κατὰ μέρος τιμῶν τοῦ πλούτου αὐτοῦ (Γῆ, Κεφάλαιον, Ἐργασία) τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκονομικῶν ἐλπίδων του. Μεταξὺ τῶν παιδικῶν καὶ τῶν γεροντικῶν παρίστανται αἱ τῆς νεότητος ἐλπίδες καὶ ὑπεράνω αὐτῶν αἱ τῆς ὠρίμου ἡλικίας. Διότι ἔχουσι καὶ τὰ ἔθνη τοὺς σταθμοὺς τῆς ζωῆς αὐτῶν, ὅπως καὶ τὰ ἄτομα, ἀπαιτεῖται δὲ ἰκανὴ πολλακίς ἕξις εἰς διάκρισιν μεταξὺ τῶν διαφορῶν κατ' αὐτοὺς ἀντιθέσεων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΗ.

Ὅταν ἀποβλέψω εἰς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεπτυγμένην ἐξασφάλισιν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι περιουσιῶν ὑπὸ τὴν κανονικὴν ὑπηρεσίαν τοσοῦτων τῆς πολιτείας ὀργάνων, ἐκπλήττομαι ἐπὶ τῇ ὀλοσχερεῖ σχεδὸν ἐγκαταλείψει τῶν ἐξοχικῶν περιουσιῶν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ πρώτου πρὸς τὸ τῆς ἰδιοκτησίας δικαίωμα ἀσεβοῦς. Βεβαίως πολὺ συντρέχει εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο ἡ ἐκ τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἀστικῶν περιουσιῶν εὐκολία τῆς ὑπερασπίσεώς των, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ ἀγροτικαὶ εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, διεσπαρμέναι εἰς τὰς ἐκτάσεις τῆς χώρας. Τόποι δὲ ἀραιῶς κατωκημένοι, τῶν ὁποίων τοὺς συνοικισμοὺς καὶ τὰς πέριξ αὐτῶν καλλιιεργείας χωρίζουσι γαῖαι ἐγκαταλελειμμέναι, καθιστῶσι δεινότερους ἔτι τοὺς περὶ τὸ δυσφύλακτον τῆς ἐξοχῆς κοινωνικοὺς ὄρους. Ἐν τούτοις εἶναι πάντοτε ζήτημα σημαντικώτατον, κατὰ πόσον ὁ μέγας ἐν τῇ οἰκονομικῇ μοχλὸς τῆς ἀσφαλείας τῶν περιουσιῶν δύναται νὰ τεθῆ εἰς λειτουργίαν ὅσον ἔνεστι δραστηκωτέραν. Δὲν εἶναι δὲ μάταιον νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου

ὑπὸ τὴν γενικὴν ἔννοιαν τῆς ἐξοχῆς δὲν πρέπει ἀπλῶς νὰ περιλάβωμεν τὰ ὑπαιθρα, διότι, ἐὰν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας λάβωμεν ὡς βάσιν τὴν ἀστυνομίαν, ἀμέσως ἡ Ἑλλὰς διαιρεῖται ἐν γένει εἰς χώραν ἀστυνομικὴν καὶ χώραν οὐσιωδῶς μὴ τοιαύτην. Ἡ μὲν πρώτη ἀποτελεῖται ἐκ τῶν πόλεων καὶ τῶν πρωτευουσῶν τῶν δήμων κωμοπόλεων, ἡ δὲ ἑτέρα ἐκ τῶν χωρίων. Ὅποια εἶναι ἡ ἀναλογία μεταξὺ τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διαφερομένων πληθυσμῶν; Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὰς εὐαρίθμους παρ' ἡμῖν μεγάλας ἀνθρωπίνους συγκεντρώσεις, ὡς π. χ. τὴν ἐν Ἀττικῇ, ἐν ἣ ἡ αἱ μὲν πρωτεύουσαι τῶν δήμων περιλαμβάνουσι 62 089 κατοίκους, τὰ δὲ λοιπὰ χωρία 14 830, ἐπὶ τῆς καθόλου ἐπικρατείας δύναται κατὰ προσέγγισιν νὰ ληφθῆ ὡς βάσις ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ π. χ. τῶν Καλαβρύτων διαμοίρασις τοῦ πληθυσμοῦ, καθ' ἣν αἱ μὲν πρωτεύουσαι τῶν δήμων περιέχουσι 10 357 κατοίκους, τὰ δὲ λοιπὰ χωρία 28 847. Δὲν εἰσέρχομαι εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀστυνομικῆς ἐξασθενήσεως, καθ' ὅσον μεταβαίνει τις ἐκ τῆς πρωτεύουσῆς τῆς ἐπαρχίας εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἐξοχικῶν δήμων, διότι ἀρκεῖ ἡ καθολικὴ παρατήρησις, ὅτι ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἔποψιν τὰ δύο τρίτα σχεδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὰς ἰδίας ἀνθυπερασπίσεως δυνάμεις καὶ ὅτι ὁ ἀστυνόμος δι' αὐτὰ ἔχει μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα τοῦ σπανίου περιηγητοῦ καὶ πάντοτε δὲ κατόπιν ἑορτῆς.

Ὑπὸ τοιοῦτο σύστημα ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῆ τὴν πρακτικὴν λειτουργίαν τῆς ἐπὶ τῶν κυρίως ὑπαίθρων ἰδιοκτησιῶν ἀστυνομικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξεως. Δὲν ὑπάρχει κάτοχος πυροβόλου, ὅστις νὰ μὴ νομίζῃ ὄλους τοὺς φραγμοὺς τῶν ἀγροτικῶν ἰδιοκτησιῶν ἀπλᾶς σκηνογραφίας, προωρισμένας διὰ τὴν κυνηγετικὴν τέρψιν του. Ὁ ἀγρὸς βλαστάνει καὶ ἡ ἄμπελος ἀνθεῖ, ὑμεῖς δὲ δύνασθε νὰ συντρίβητε ὑπὸ τοὺς πόδας καρποὺς τόσων ἰδρώτων καὶ τόσῳ δυσκόλως ἀποκεκτημένων κεφαλαίων! Ἐὰν ἐπρόκειτο χάριν περιεργείας νὰ εἰσέλθωσιν ἀγρόται ἐντὸς ἐμπορικοῦ

πολυτελείας καταστήματος, οί υπάλληλοι αὐτοῦ θὰ τοὺς παρέπεμπον εὐθὺς ἔξω τῆς θύρας. Ἡ πολυτέλεια ὁμῶς τῶν ἀγρῶν διαφέρει. Εἶναι κοινὸς τῆς ἀνθρωπότητος κληρὸς. Πόσον ἐπαγωγὸς, ὁ ἐκ τοῦ δένδρου ἡρτημένος καρπὸς, καὶ ὁ χνοὺς τῆς σταφυλῆς πόσον ἐλκυστικὸς ἐπὶ τοῦ κλίματος! Ὑπὸ ἐτέραν ἐποψιν ἢ Ἑλληνικὴ ἐξοχὴ διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν σπουδαιοτάτης δυσαρμονίας μεταξὺ τῆς κυρίως γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Τὰ ποίμνια ὁμοιάζουσι διὰ τὸν γεωργὸν πρὸς ἀκρίδας, αἵτινες ὄθεν διαβῶσιν ἀφίνουσιν ὀπισθεν αὐτῶν καταστροφήν. Μέχρις οὗ εἰσαχθῆ ἢ κτηνοτροφικὴ τῆς Ἑλλάδος βιομηχανία εἰς τὴν κανονικὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁδὸν, ὁμολογητέον ὅτι ἢ παρ' ἡμῖν ἀποστολὴ τῆς ἀγροφυλακῆς διατελεῖ ὑπὸ τὸ βᾶρος σπουδαιοτάτων δυσχερειῶν. Ἀκριβῶς εἰπεῖν, ἔπρεπε πρὸς ὀλοσχερῆ τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους φυομένων ἰδιοκτησιῶν ὑπεράσπισιν, ἕκαστον ποίμνιον νὰ παρακολουθῆται ὑπὸ ἀγροφύλακος· δηλαδὴ ὄρος παντελῶς ἀνέφικτος.

Ἐν γένει τὰ κατὰ τοὺς ἡμετέρους καιροὺς καὶ τόπους κατορθωτὰ ἔχουσι τὸ πλεῖστον ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαφέρον. Ἄρα γε δὲν ἦτο δυνατὸς ὁ ὀργανισμὸς κοινῆς τινος ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ ἀστυνομικῆς δυνάμεως, τῆς ὁποίας ἰδιαιτέρος κλάδος νὰ ἀσχολῆται ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὑπαίθρων; Βεβαίως δὲν ἀπαιτῶ ἐν τῇ ἐξοχῇ ὅ,τι δὲν εὐρίσκω οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει· καὶ ἐννοῶ ὅτι κατὰ πάντα λόγον ἢ π ρ ο λ η π τ ι κ ῆ τῆς ἀστυνομίας ἀποστολὴ ἀνήκει εἰς ἕτερου τοῦ πολιτισμοῦ μέλλον. Ἐν τούτοις ἢ ἀνακάλυψις καὶ ἢ καταδίωξις τῶν συντελεσθέντων ἀδικημάτων εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη, ὅπως ἀκολουθῆ τὸ αὐτὸ ἀπανταχοῦ τῆς ἐπικρατείας μέτρον. Ἐὰν δὲ συνεδυάζετο καὶ κατὰ τὴν ἐξοχὴν ἢ ἀσφάλεια τῶν περιουσιῶν πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ ἀνθρώπου δικαιώματα ἐν κοινῇ τινι ὑπηρεσίᾳ, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι πρὸς ὅλους τοὺς κλάδους τῶν κοινωνικῶν σκοπῶν θὰ ἐπήρχετο μείζων ἢ ἐπικουρία.—Τοιοτουτρόπως ὁ κύριος τῆς χωρικῆς οἰκονομίας τύπος εἶναι ἢ συγχέντρωσις. Ὁ μὲν γεωργὸς μετέχει πλείονων ἐπαγγελημάτων ἢ ὁ ἀστὸς· ἢ δὲ κατὰ

τὴν σφαῖραν αὐτοῦ, τὴν ἐξοχικὴν, δημοσίᾳ λειτουργία ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φυσικοῦ τύπου πρέπει νὰ ὀργανισθῆ. Ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐποψιν λοιπὸν, δήμαρχος ἢ πάρεδρος, ἀποσπασματάρχης, ὁδηγὸς ἢ ἐνοπλος, κλητῆρ ἢ στρατιώτης, ἀγροφύλαξ, ἀμπελοφύλαξ ἢ δασοφύλαξ εἶναι τόσαι ἐκφράσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας, ἥτις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πυρρὴν εὐρυτέρας καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀσκήσιν τοῦ ἔθνους πρακτικῶς συνδυαζομένης.

Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων θὰ κατεσκευάζον τὸν προμνησθέντα ἰδιαιτέρον τῆς ἐξοχικῆς ἀστυνομίας κλάδον, εἰς τὰ ὄργανα τοῦ ὁποίου θὰ ἀνέθετον τὴν φύλαξιν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν ἀγροτικῶν ἰδιοκτησιῶν, τὴν ὑλικὴν καταδίωξιν τῶν ἐκτὸς τῶν πόλεων ἐγκληματιῶν καὶ τὴν πρώτην βεβαίωσιν παντὸς εἶδους ἐν τῇ ἐξοχῇ ἀδικήματος. Ἡ τόσῃ σημαντικῇ διὰ τὸ ἡμέτερον ἔδαφος καὶ κλίμα φύλαξις τῶν δασῶν ἢ δύνατο νὰ μελετηθῆ σκοπιμώτερον ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μέρος ἀναπόσπαστον. Ἐπίσης ἢ εἰς μετακίνησιν προσώπων καὶ ἐγγράφων ἐνεργεῖα τῶν δημοτικῶν καὶ ἄλλων δημοσίων σκοπῶν δὲν εἶναι ἀσχετος πρὸς τὸ προκείμενον. Ἐπὶ ἀγροτικῶν κατασχέσεων καὶ ἄλλων τοῦ θετικοῦ δικαίου ἐνεργειῶν ἢ δύναντο τὰ ὄργανα τῆς ὑπηρεσίας ταύτης σπουδαῖα καὶ πρακτικὰ νὰ ἐκτελέσωσι καθήκοντα. Αἱ δὲ παντὸς εἶδους κοινωνικαὶ πληροφορίαι διὰ μέσου αὐτῶν θὰ ἐξήσκουν σημαντικωτάτην ἐπιρροὴν ἐν ὅλῃ τῇ ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ δήμου μέχρι τῆς τελευταίας ἐξοχικῆς καλύβης δημοτικῆ περιφερείᾳ.

Ἄλλ' ἢ ἰδέα αὕτη, ἵνα λάβῃ πρακτικὴν ἐφαρμογὴν, προϋποθέτει τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἀστυνομικῆς ἐν τῇ ἐξοχῇ δυνάμεως ὑπὸ γενικόν τι στρατιωτικὸν σύστημα, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν τοῖς, ὡς ὁ ἡμέτερος, χωρικοῖς ἰδίως πληθυσμοῖς δυνατὴν κατάρτισιν τῆς ἐθνοφρουρᾶς, ἢ θετικὴ ἐννοια τῆς ὁποίας ἔσεται διὰ παντὸς αἰνιγμα ἄλυτον διὰ τοὺς ὀλιγωροῦντας τὰ κινῶντα τὸν οἰκονομικὸν τῆς χώρας μηχανισμὸν ἐλατήρια. Ἀπέναντι τοῦ γονιμωτάτου τούτου θέματος παρίσταται ἢ ἱστορικὴ τῆς ἡμετέρας ἀγροφυλακῆς ἀ-

νάπτυξις. Ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς 13 Μαΐου 1835, ὅστις ἤλπισεν ἐκ μόνων τῶν ποινῶν τὴν προφύλαξιν τῶν σπειρομένων ιδιοκτησιῶν, ἐπηκολούθησαν διάφορα διατάγματα περὶ τὸν κανονισμόν τῶν βοσκῶν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῶν πλανωμένων ζῶων (4 Σεπτ. καὶ 10 Ἰουλίου 1836), περὶ τὴν εὐθύνην τῶν δήμων διὰ τὰς ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῶν ἐπὶ δένδρων καὶ πολυετῶν φυτειῶν καταστροφὰς (1 Ἰουλ. 1838), ἰδίως δὲ περὶ τὸν ὄργανισμόν τῆς ἐν τῷ τόπῳ ἀγροφυλακῆς (31 Δεκ. 1836), τῆς ὁποίας αἱ βάσεις διεσκευάσθησαν μετὰ εἰκοσαετίαν (νομ. 15 Σεπτ. 1856) ὡς ἐξῆς :

Ἡ Ἑλληνικὴ ἀγροφυλακὴ ἐκλέγεται ὑπὸ συνελεύσεων ἀποτελουμένων ἐκ τοῦ τρίτου τοῦλάχιστον τῶν ιδιοκτητῶν ἢ ἐθνικῶν κτημάτων καλλιεργητῶν κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας τοπικὰς περιφερείας, τὰς ὁποίας τὸ ἔθιμον ἢ ἐπὶ τῇ γνωμοδοτήσῃ τῶν ιδιοκτητῶν καὶ καλλιεργητῶν ὁ δήμαρχος ἢ ὁ χωρικὸς πάρεδρος προσδιορίζει. Αἱ συνελεύσεις αὗται, προσκαλούμεναι ὑπὸ τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς, ἐκλέγουσι κατὰ πλειοψηφίαν τοὺς ἀναγκαίους διὰ τὴν περιφερείαν τῶν ἀγροφύλακας καὶ ὀρίζουσι τὴν ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ ταμείου καὶ ἐν ἀπορίᾳ τούτου ὑπὸ τῶν ιδιοκτητῶν πληρωτέαν ἀντιμισθίαν τῶν ὡς καὶ τὴν δωτέαν ἐγγύησιν (εἰς πράγματα ἢ πρόσωπα) περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων, συνισταμένων ἰδίως εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ αὐτουργοῦ τῆς ζημίας. Ἐν τούτοις ὁ κύριος διορισμὸς τῶν ἀγροφυλάκων ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ δημάρχου καὶ ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς τροποποιήσεως, ἐπιφυλαττομένης εἰς τοὺς ιδιοκτήτας ἢ καλλιεργητὰς τῆς ἐφέσεως κατὰ τῶν διοικητικῶν ἀποφάσεων, ὅπου μὲν ἐνεργεῖ ἑπαρχος, ἐνώπιον τοῦ νομάρχου, ὅπου δὲ ἐνεργεῖ τοιοῦτος, ἐνώπιον τοῦ ὑπουργοῦ, εἰς τὴν περίπτωσιν οὐχὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν ἀγροφυλάκων, ἀλλὰ τῶν ἐγγυήσεων καὶ τῆς ἀντιμισθίας αὐτῶν. Ἐὰν αἱ συνελεύσεις δὲν καταρτισθῶσιν ἢ δὲν συμφωνήσωσιν, οἱ ἀγροφύλακες διορίζονται ὑπὸ τοῦ δημάρχου καὶ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, δὲν υποβάλλονται δὲ εἰς ἐγγύησιν, ἐὰν ἔχωσιν ἐν τῷ δήμῳ κτήματα. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ διορισμὸς τῶν

ἀγροφυλάκων ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ νομάρχου, ὁ δὲ δήμαρχος ἔχει μόνον τὸ δικαίωμα τῆς προσωρινῆς παύσεως.

Ἐν γένει οἱ μισθοὶ τῆς ἀγροφυλακῆς διατελοῦσιν εἰς μεγίστην δυσαναλογίαν πρὸς τὰ εἰσοδήματα τῆς λοιπῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπικουρικὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἀγροφυλάκων τὰ ἐκ τῆς συλλήψεως τῶν ἐξ ὧν ἡ βλάβη ζῶων δι' ἕκαστον μὲν τῶν μεγάλων (βόες, ἵπποι, χοῖροι κλπ.) 1 δρ. διὰ πᾶσαν δὲ αἶγα 40 λεπ. καὶ πρόβατον 10. Περιπλέον δικαίωμα ἡμερησίας συντηρήσεως 30 λεπ. διὰ τὰ πρῶτα καὶ 10 διὰ τὰ δεύτερα. Ἄν ἐντὸς 8 ἡμερῶν δὲν προσέλθῃ ὁ ιδιοκτήτης τῶν ζῶων, ἐκποιοῦνται ταῦτα ἐπὶ δημοπρασίας ὑπὸ τοῦ δημάρχου. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπ' ἀνθρώπων ἐνεργουμένην ζημίαν, ὁ μὲν νόμος τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1856 σιωπᾷ, εἶναι δὲ πρακτικὸν ζήτημα κατὰ πόσον ἰσχύει τὸ διάταγμα τῆς 31 Δεκεμβρ. 1836, καθ' ὃ οἱ ἄγνωστοι συλλαμβάνονται καὶ ὀδηγοῦνται ἐνώπιον τοῦ Εἰρηνοδίκου. Ὅπως δὲ εἴπωτε εἰς τοῦτον ἀνήκει ἢ ἀνέκκλητος ἀπόφασις καὶ ὡς πρὸς τὴν ποινήν καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀποζημιώσεις, εἴτε ὑπὸ ζῶων εἴτε ὑπ' ἀνθρώπων ἐγένετο ἡ ζημία. Μέτρον χρησιμώτατον καὶ ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς διεκπεραιώσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐγγύησιν τῆς δικαιοσύνης, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὁποίαν ἡ ἡμετέρα νομοθεσία εἶναι μᾶλλον προκεχωρημένη τῆς Γαλλικῆς, ἐν ἣ ὁ δήμαρχος εἶναι συγχρόνως καὶ διώκτης τῶν ἀγροτικῶν ἀδικημάτων καὶ δικαστής.

Τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐν ἰσχύϊ συστήματος τῆς Ἑλληνικῆς ἀγροφυλακῆς πόρρω ἀπέχουσι τοῦ σκοποῦ. Βεβαίως ἡ ἀρχὴ τῶν συνελεύσεων τῶν ιδιοκτητῶν εἶναι πολύτιμον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ὅμως διὰ τῆς δημοκρατικῆς καὶ διοικητικῆς παρεμβάσεως ἀποβάλλει τὸ πλεῖστον τῆς ἑαυτοῦ δραστηκότητος. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ θεσμὸς τῆς ἀγροφυλακῆς μετέπεσεν εἰς τὴν χαριστικὴν, οὕτως εἶπεῖν, τῆς πολιτικῆς δικαιοδοσίαν, καὶ ὅσα δεινὰ παρατηρεῖ τις ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ, ἐνεκεν τῶν εὐνοουμένων, σφαίρα, τὰ αὐτὰ μαρτυροῦσι καὶ αἱ τύχαι τῆς ἐξοχῆς ἐν τῇ ὑποδεεστέρα τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς πληγῆς ἐμφανίσει.

Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΥΠΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ.

Ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πενθήμερῳ τῆς Θεσμίας Δήμητρος ἑορτῇ (Θεσμοφορία) ἡμερησίας τῶν Ἀθηναίων νηστείας, μέχρι τῆς δις ἢ τρίς κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα καὶ ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους κατὰ διαλείμματα νεωτέρας τοῦ καθ' ἡμᾶς χριστιανισμοῦ νηστευτικῆς, εἶναι τοιαύτη ἡ διαφορὰ, ὥστε κινεῖ τὴν γενικὴν προσοχὴν. Ἐὰν ἡ προηγουμένη περίοδος ἔτρωγεν ὅ,τι ἀπογορεύει ἡ δευτέρα, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἰσχύος, ἅμα ἀναλογισθῶμεν ὅτι αἱ στερήσεις, εἰς ἃς ἐκάλεσε τὴν κατ' αὐτὴν ἀνθρωπότητα, περιέλαβον τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ ἔτους. Ὑποθέτω ἐν τούτοις, ὅτι ἡ τῆς ἀρχαίας θρησκείας νηστεία ἦτο πράγματι τοιαύτη (νη-σίτος), καὶ ὅτι ἡ τῆς ἐπομένης ἀφορᾷ μᾶλλον εἰς τὸ εἶδος τῶν τροφῶν. Κατὰ κύριον λόγον ἔρχεται τὸ κρέας, ἀκολουθεῖ ὁ ἰχθὺς, ἔπειτα ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον, τῶν ὁποίων ἡ ἀπὸ διαστήματος εἰς διάστημα ἐπιτρεπομένη κατάλυσις ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρους κατὰ τὰς συνεχεῖς νηστείας σταθμοὺς μεγάλης διοικητικῆς ἐννοίας.

Ἡ θρησκευτικὴ τῆς νηστείας ἐποψίς δὲν ἐμποδίζει τὴν κοινωνικὴν καὶ μάλιστα τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς μελέτην. Ὅσον δὲ τις ἐγκύπτει ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου βίου ἐρευναῖς, τόσον πλείοτερον πείθεται, ὅτι ἡ νηστεία, ὅπως διεμορφώθη ἐν τῇ χριστιανικῇ περιόδῳ, εἶναι μᾶλλον ἀναγνώρισις προϋπαρχούσης κοινωνικῆς καταστάσεως, ἢ εἰσαγωγή νέας πρακτικῆς. Ἡ κατὰ μικρὸν θρησκευτικῆ τῶν νηστειῶν διατύπωσις δὲν εἶναι μικρὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημασίας. Βαθμηδὸν αἱ πρῶται ἑβδομαδιαῖαι νηστεῖαι ἐγένοντο δεκαπενθήμεροι, τριακοσταί, καὶ τεσσαρακοσταί. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κοινωνίᾳ περὶ τὰ οἰκογενειακὰ δεῖπνα ὀλιγαρχείας, ἐξ ἧς π. χ. ὠνομάζοντο οἱ Ἀθηναῖοι μικροτράπεζοι, μέχρι τῶν

ἀπωτέρων εἰς τὰ πρῶτην καὶ μετέπειτα χρόνων, ἡ ζωὴ τοῦ πολλοῦ κόσμου συνετηρήθη διὰ τῶν εὐθηνωτέρων τροφῶν καὶ τῶν ὀλιγώτερον ἐπομένως ἀντιστρατευομένων πρὸς τὴν τακτικὴν τῆς νέας θρησκείας. Ὁ καρπὸς τῆς ἐλαίας, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ βαρεῖα τῆς νηστευτικῆς πανοπλίας, δὲν εἶναι ἀνακάλυψις νεωτέρα, ἐφ' ὅσον ἀπαντῶμεν αὐτὸν λειτουργοῦντα μετ' ἴσης ἐντάσεως καὶ ἐν τῇ προηγουμένη τῶν ἀνθρώπων καταναλώσει (2 χαλκὰ νομίσματα ὁ χοῖνιξ τῶν ἐλαιῶν ἐν Ἀθήναις). Μεταξὺ ἄλλων δὲ τὸ σκόροδον ἀποτελεῖ διηνεκές ἐφόδιον τῶν περὶ δημοτικῶν γεύματος ἰδεῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς οἱ ἄνθρωποι τῶν μικρῶν εἰσοδημάτων ἦσαν πλείονες τῶν ἐχόντων τὰς μεγάλας τῶν περιουσιῶν προσόδους. Ἐνῶ δὲ οἱ πένητες ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε νηστεύουσι καὶ πρὶν τοῖς τὸ ἐπιβάλετε, διὰ τοὺς πλουσίους ἡ τράπεζα τῆς νηστείας ἀποβαίνει ἀληθῆς εἰρωνεῖα θρησκευτικῆ.

Πρόκειται ἀκριβῶς περὶ σπουδαιοτάτου οἰκονομικοῦ νόμου, καθ' ὃν ὅσον ὑψοῦται ἡ κλίμαξ τῆς καταναλώσεως εἰς τελειότερας τροφὰς, τόσον καὶ ἡ ὑπερτίμησις αὐτῶν περιορίζεται τὸν ἀριθμὸν τῶν καταναλωτῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ παρίσταται ἡ θρησκεία, ἵνα εἰς ἑαυτὴν ἀναλάβῃ εὐθύνην, τὴν ὁποίαν πρὸ αὐτῆς ἔχει ὀλόκληρον ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία. Ἀπλοῦς ὑπολογισμὸς ἀρκεῖ νὰ δώσῃ ἐκάστη τὸ ἴδιον. Ἐὰν π. χ. ὑπετίθετο, ὅτι ὁλος ὁ ἐν Ἑλλάδι πληθυσμὸς ἐκρεωφάγει καθ' ἐκάστην καὶ ὅτι πᾶν ἄτομον κατὰ μέσον ὄρον κατηνάλισκεν ἡμερησίως 50 δράμια κρέατος, ἰδοὺ ὅτι ἐπὶ ὀλόκληρον ἔτος ἀπητεῖτο διὰ τὴν γενικὴν τοῦ τόπου οἰκονομίαν ἡ ποσότης 67 περίπου ἑκατομμυρίων ὀκάδων κρέατος ἀξίας, ἀναλόγως τῶν τελευταίων τιμῶν, πλεόν τῶν 400 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἐν τούτοις αἱ οἰκονομικαὶ τῆς χώρας δυνάμεις προβάλλουσιν ἀκαταγώνιστον ἀντίστασιν πρὸς τοιαύτην ὑπερακόντισιν τῆς εἰς κρέας καταναλώσεώς της. Ἐπομένως ὅταν ἡ θρησκεία λέγει «μὴ κρέας,» ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία ἐγνώριζε ἤδη τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς συμβουλῆς. Παραλείπω δὲ τὴν θρησκευτικὴν ἀστυνομίαν,

ήτις, ὡς ἐν Γαλλίᾳ, ἀπῆται κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα ἄδειαν τοῦ ἐφημερίου καὶ τοῦ ἱατροῦ πρὸς ἀγορὰν καὶ πώλησιν κρέατος, διαρκουσῶν τῶν νηστειῶν, μέτρον τὸ ὅποιον προφανῶς δὲν ἀπέβλεπεν ὅλων τῶν ἀσθενῶν τὰ βαλάντια (1).

Ἡ ἐποψὸς τῆς ὑγιεινῆς δὲν ἐνδιαφέρεται ὀλίγον ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῶν τροφῶν καὶ ἡ μεταβολὴ αὐτῶν κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν κλιμάτων ποικιλίᾳ ἀποτελεῖ σημαντικώτατον ὄρον τῆς ἀναπτύξεως τῆς ζωῆς. Οὕτω συγκρίνων ὁ Chardin τοὺς Ἀσιανούς πρὸς τοὺς Εὐρωπαϊούς, εὕρισκει τοὺς τελευταίους θηρία σαρχοβόρα. Ἐντύπωσιν τῇ ἐπροξένησε τὸ τραχὺ καὶ ἐκ σπυρίων ἐρυθρὸν δέρμα τῶν μᾶλλον κρεοφάγων Ἀρμενίων, ἀπέναντι τοῦ λείου καὶ ὠραίου δέρματος τῶν φυτικώτερον ζώντων Περσῶν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ νομίσωμεν ὡς ἀδιαφόρους ἐν τῇ τάξει ταύτῃ τῶν ἰδεῶν τὰς νεωτέρας τῆς εὐρωπαϊκῆς βιωτικῆς μεταναστεύσεις ἐκ τῶν βορειοδυτικῶν τοῦ πολιτισμοῦ κέντρων πρὸς τὰ μεσημβρινὰ τῆς ἡπείρου ἄκρα, διότι ἀπεναντίας παρέχουσιν αὐταὶ ἀξιοπαρατήρητα συμπτώματα. Προσπαθεῖ τῇ ὄντι ἡ νεωτέρα εὐπορία νὰ μεταβάλλῃ τὰς ἰθαγενεῖς ἰσχυρότητας εἰς παχεῖς καὶ δυσκινήτους ὄγκους διὰ τροφῶν τῶν ὁποίων αἱ συνέπειαι δὲν ἔχουσι μικρὰν σχέσιν πρὸς τὴν ὁσημέραι ἀνάπτυξιν τοῦ καθ' ἡμᾶς νοσολογίου.

Δὲν ἐννοῶ ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ ἡ ὅλως ἀντίθετος ὄψις τοῦ

(1) Ὁ κατὰ τῆς γαστρὸς θρησκευτικὸς πόλεμος ἠκολούθησε πνευματικὴν μᾶλλον ὁδὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἐξῆς στίχων τοῦ Πατριάρχου Νικολάου.

Τὴν ἐβδομάδα οὖν λαλῶ τὴν πρὸ τῆς ἀποκρέω

Ἦν καὶ ἐπονομάζομεν τὴν τοῦ ἀρτζιβουρίου

Οἱ πλεῖστοι ἔθος ἔλαβον ἀδεῶς καταλύειν

Τετράδα καὶ Παρρασκευὴν οἱ κοσμικοὶ τὸ κρέας.

Ἦσαν ὡς καὶ οἱ μοναχοὶ τυροῦ μεταλαμβάνειν

Καλῶς ἰσοῦντες ἀληθῶς καὶ πράττοντες ὁμοίως.

Εἰ μὲν φυλῆς κατάγονται ἐκ τῆς τῶν Ἀρμενίων

Καὶ εἶχον καὶ τὴν αἴρεσιν τὴν τοῦ ἀρτζιβουρίου,

Καλῶς ποιοῦσι λύοντες ἅπαναν ὑποψίαν

Εἰ δὲ πιστοὶ ὀρθόδοξοι εἰσὶ καὶ ἐκ προγόνων,

Εἰς μάτην προφασίζονται λύοντες τὴν νηστείαν.

ζητήματος εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα. Πάντως ἡ ἐν τῇ καθόλου κοινωνικῇ χρήσει σπανιότης τοῦ κρέατος ἀποτελεῖ ἰδιαίτερας ἐθνολογικὰς δυσκολίας. Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἀντιπαραταχθῆ ἔθνος φυτοφάγον πρὸς σαρχοφάγον, γνωρίζομεν τοὺς ὁμηρικὸς ἥρωας, οἵτινες ἐτρέφοντο διὰ κρέατος βοείου. Ἀπαιτεῖται ἐν δεδομέναις περιστάσεσιν ἰσχύς μυῶνων, περὶ τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται εἰς φυλὴν παρηκμακυίαν, ἀδιομήχανον καὶ ἄμαχον νὰ ἀδιαφορῆ. Διότι ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν ἀγῶνων ἐξαρτῶνται καὶ οἱ βιομηχανικοὶ ἐκ τῆς σωματικῆς τῶν ἀγωνιζομένων ἰσχύος. Ἐν γένει δὲ δὲν δύνασθε νὰ διαχειρισθῆτε τὰ βαρῆα τῆς ἐργασίας ἔργα διὰ βραχιόνων, τοὺς ὁποίους ζωογονεῖ στόμαχος περὶ χόρτα ἀπλῶς ἀσχολούμενος.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ κατὰ σκοπὸν καλλιέργεια τῆς κτηνοτροφίας ἐντὸς τῶν ἐργατικῶν κοινωνιῶν ἀποτελεῖ θέμα λίαν ἐνδιαφέρον. Καθ' ὅσον προβαίνει εἰς ἔντασιν ἡ κοινωνικὴ ἐργασία, κατὰ τοσοῦτον ἀπαιτεῖται καὶ ἰσχυροτέρα τροφή. Τὰ μικρὰ ζῶα πρέπει τότε νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰ μεγάλα. Καὶ ποίμνια ἐκ χιλιάδων αἰγῶν καὶ προβάτων μόλις δύνανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὸ προῖον ἑκατοστύων τινων καλῶς διατηρουμένων βοῶν κλπ. Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἡ θρησκευτικὴ ἀπαγόρευσις ἀποβάλλει μέγα μέρος τῆς ἰσχύος αὐτῆς, ἐπανέρχονται δὲ πράγματι οἱ πληθυσμοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν σμικρότητα τῶν ἐβδομαδιαίων νηστειῶν.

Ἐν γένει ἡ μετάβασις αὕτη ἀπὸ περιόδου εἰς περίοδον ἔχει ἰδιαίτεραν σχέσιν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πληθυσμῶν. Παρατηρήθη ὅτι οἱ εἰς ὑπερβολὴν κρεωφάγοι λαοὶ εἶναι ἤττον γόνιμοι τῶν μᾶλλον πρὸς τὴν φυτοφαγίαν ἀποκλιόντων (Ἰδ. Οἰκ. Ἐπιθεώρησιν Μάρτ. 1874, φυλ. 13 σελ. 28). Ὡστε ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι, ἀνεξαρτήτως τῶν καθόλου οἰκονομικῶν τῆς χώρας περιστάσεων, οἱ θρησκευτικοὶ λόγοι ἐνεργοῦσι δραστηρίως ἐπὶ τῆς νηστευτικῆς βιωτικῆς ἐν χρονικῷ διαστήματι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον σπουδαίῳ, ἑκαστος ἐννοεῖ τὰς ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ συνεπείας. Τοιοῦτοτρό-

πως αξιοσημείωτος είναι ή εν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ θρησκευτικῇ διδασκαλία ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐν ταῖς νηστείαις φυσικὴν μεταξύ τῶν γενῶν κοινωνίαν. Ὁ μὲν προφήτης Ἰωὴλ ἔλεγεν ἀγιάσατε νηστείαν· ἐξελθέτω νυμφίος ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς,» ὁ δὲ Παῦλος ἔγραφε πρὸς τοὺς ἐγγάμους τῆς Κορίνθου (Α', ζ', 5) «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ.»

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἡ πρακτικὴ ἀπὸ οἰκονομικῶν λόγων νηστεία συναντᾶται μετὰ τῆς θρησκευτικῆς διατυπώσεως αὐτῆς καθ' ὥρας τοῦ ἔτους ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνδεικτικᾶς. Ἴνα λάβωμεν ὡς βᾶσιν παρατηρήσεων τὴν πολυχρονιωτέραν, τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείαν, συμπίπτει αὕτη πρὸς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν τὰ νέα κτήνη δὲν ἀπέκτησαν ἔτι τὸ κανονικὸν αὐτῶν βᾶρος. Θὰ ἦτο δὲ μεγάλη κοινωνικὴ ζημία, εἰ ἂν οἱ ἄνθρωποι ἀμέτρως ἔσπευδον νὰ θεραπεύσωσι τὰς σαρχοφάγους ὀρέξεις των ἐπὶ ζῶων ἁώρων εἰσέτι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ προμήθεια τῶν παλαιότερων κτηνῶν δὲν εἶναι ἀπανταχοῦ ἐπίσης ἀφθονος. Τοιοῦτοι λόγοι καὶ ἡ παρέμβασις τοῦ χειμῶνος, ὅστις ἀποτελεῖ σημαντικὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἐφοδίων τῆς ζωῆς μεταξύ τόπων μεμακρυσμένων, περιορίζουσιν ἐπαισθητῶς τὴν οἰκονομικὴν περιφέρειαν τῆς κρεατίνης καταναλώσεως. Ἐὰν συντρέξωσι καὶ οἱ θρησκευτικοὶ λόγοι, προδήλως αἱ δυσκολίαι ἐπιτείνονται. Ποῖον οὕτως εἶναι τὸ πρὸς τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἀντίστοιχον ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν πληθυσμῶν φαινόμενον; Εἶναι ἡ γενικὴ πείρα, ὅτι αἱ πλείονες ἐν τῷ ἐνιαυτῷ συλλήψεις ἀπαντῶνται κατὰ τοὺς μῆνας ἐκείνους, καθ' οὓς ἡ οἰκονομικὴ καὶ θρησκευτικὴ νηστεία ἐργάζεται δραστηριώτερον, χωρὶς νὰ λησμονηθῇ ἐντεῦθεν ἡ ἐπὶ τῆς μεγάλης πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείας ἀξιοπαρατήρητος ἐπίσης σύμπτωσις καὶ τῆς ἐαρινῆς περιου τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρας, καθ' ἣν ὅλη ἡ φύσις ἀνανεοῦται καὶ ὀργᾷ.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς Καταστατικῆς δεῖται πλείονος ἐρεύ-

νης οὐχὶ πρὸς βεβαίωσιν ὅτι αἱ ἀξιώσεις τοῦ Ἰωὴλ καὶ τοῦ Παύλου ἦσαν ὀπωσαῦν ὑπερβολικαί, ἀλλὰ διότι παρίσταται ἀντίθεσις τις μεταξύ δύο κεφαλαιωδεστάτων νόμων τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας. Πῶς! Ὅταν ἡ οἰκονομικὴ ἢ θρησκευτικὴ ἔλλειψις τοῦ κρέατος κατασκευάζει ἀσθενεστέρους τὰς ἀνθρώπους, καθίστανται οὗτοι δημιουργικώτεροι; . . . Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι περίεργος ἡ ἀντίθεσις αὕτη. Ἐξηγεῖται ὅμως ἐκ τῆς λογικῆς παρατηρήσεως, ὅτι ὅσον κατευναζονται τὰ πάθη, ὅσον πλησιάζει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἁρμονίαν τῆς ἐγκρατείας, τόσον ἐκπληροῖ πληρέστερον τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Ἡ λατρεία τῆς σαρκὸς εἶναι πάντοτε λίαν ἀπατηλὴ καὶ ἡ κατάχρησις ὅχι χρῆσις. Διὰ τοῦτο ἔλεγον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι: *Abusus non est usus sed corruptela.*

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΟΛΟΓΙΑ

Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ συγκρίνω τὴν ζωτικότητα τῆς τραπεζικῆς ἐν Ἑλλάδι λειτουργίας πρὸς τὰ σχετικὰ φαινόμενα τῶν μεγάλων ἐν Εὐρώπῃ ὁμοειδῶν, οὕτως εἰπεῖν, πιστωτικῶν καταστημάτων, θὰ ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς τὴν δραστηριότητα τῶν κεφαλαίων ἢ τὸν βαρὺν αὐτῶν ὄγκον. Ἴσως εἶναι φυλετικὴ τοῦτο ἀδυναμία. Ὑποθέτω ἐν τούτοις πάντοτε, ὅτι ἂν ἐν τινι τόπῳ δέκα ἑκατομμύρια κινῶνται δεκάκις ταχύτερον τῶν ἐν ἐτέρῳ ἑκατὸν ἑκατομμυρίων, ἰδοὺ ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι τῶν κεφαλαίων τούτων εἶναι ἀμφοτέρωθεν ἰσοδύναμοι.

Ἐν γένει δὲ ἐντὸς κοινωνίας εἰς πρόοδον ἐργαζομένης τὰ μικρὰ τῶν κεφαλαίων ὁμοιάζουσι τὰ μικρὰ τῶν πλοίων. Ὅπως ταῦτα εἶναι εὐκίνητότερα καὶ εἰσέρχονται εἰς τὰ στενότερα καὶ ἀβαθέστερα τῆς θαλάσσης, οὕτω καὶ τὰ μικρὰ κεφάλαια εἰσχωροῦσι μετ' εὐκολίας ἐνδεικτικῆς εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας μέχρι τῶν ἐλαχίστων, οἷτινες ὡς γνωστὸν εἶναι καὶ οἱ πολυπληθέστεροι. Κοινὸς με-

ταπράτης περιστρέφει περί τὸν οικονομικὸν ἄξονά του κατὰ πολὺ δραστηριώτερον τὰς χιλίας αὐτοῦ δραχμὰς ἢ ὁ πλούσιος κεφαλαιούχος τὸ ἑκατομμύριόν του. Δὲν ἐννοῶ ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ διακρίνουσα τὴν ρώμην τοῦ οικονομικοῦ πολιτισμοῦ ταχύτητος τῆς κυκλοφορίας ἔχει πλείονα δικαιώματα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ ἢ ἐν τῇ Δύσει. Προτίθεται ἀπλῶς νὰ ὑποδείξω εὐρύτατον ἐν τῇ ἐθνικῇ οικονομίᾳ ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου νόμον, τοῦ ὁποίου τὰ ἐν τῷ ἐπομένῳ πίνακι πορίσματα (31 Δεκεμβρίου 1874) εἶναι ἱκανῶς ἐνδεικτικά.

Τράπεζα	Ἀγγλική λίρ. στ.	Γαλλικὴ φρ.	Ἑλληνικὴ δρ.
Κεφάλαιον	14 553 000	182 500 000	18 000 000
Μεταλλικόν	21 490 000	1 330 962 000	19 087 000
Γραμμάτια	26 140 000	2 540 336 000	39 729 000
Ἄν. λ/σμοί	26 500 000	422 944 000	25 924 000
Χαρτοφυλάκιον	21 160 000	809 140 000	24 933 000

Ἀναλόγως πρὸς τὸ κεφάλαιον, ἡ κίνησις τοῦ Γαλλικοῦ χαρτοφυλακίου παρουσιάζει ἀπέναντι τῶν λοιπῶν ὑπερτραπλασίαν ἀνάπτυξιν. Τὴν τελευταίαν θέσιν κατέχει τὸ Ἑλληνικόν (18 : 21) τὴν δὲ μέσην τὸ Ἀγγλικόν (14 : 21). Αἱ ἀναλογίαι τοῦ μεταλλικοῦ τῶν Τραπεζῶν πρὸς μὲν τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ἐμπορίου παριστᾶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐποψιν ζωηροτέραν (Ἀγγλικὴ καὶ Γαλλικὴ ὑπὸ τὸ ὄριον τοῦ μεταλλικοῦ, Ἑλληνικὴ ὑπὲρ αὐτὸ κατὰ 5 $\frac{1}{10}$ περίπου ἑκατομ.), πρὸς δὲ τὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζικῶν γραμματίων παρέχουσι τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Γαλλικὴν Τράπεζαν, ἥτις κυκλοφορεῖ τὸ διπλάσιον σχεδὸν τοῦ μεταλλικοῦ τῆς εἰς γραμμάτια· ἀκολούθως ἔρχεται ἡ Ἑλληνικὴ (19 : 39) καὶ κατόπιν ἡ Ἀγγλικὴ (21 : 26).

Ἡ τελευταία ἐννοια δεῖται περαιτέρω ἐρεῦνης. Πῶς! Ἐκ προσοχῆς πρὸς τοὺς καιροὺς διατηρεῖ τοιοῦτον εἰς πολῦ τιμα μέταλλα ὀπισμόν ἡ Ἀγγλικὴ Τράπεζα, ἢ ἐκ τῆς ἀποταμιευτικῆς τῆς κατ' αὐτὴν ἐμπορικῆς κοινωνίας τάσεως; Ἡ Γαλλικὴ ἀφ' ἑτέρου πρακτικὴ ἐξηγεῖται ἀπὸ διαφορῶν

ἱστορικῶν λόγων, τῶν τελευταίων π. χ. μεγάλων αὐτῆς δανείων. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ παριστᾶ τὴν ἐξῆς εἰς ἑκατομμύρια ἀνάπτυξιν :

30 Ἰουνίου 1873	μεταλλικόν	14 $\frac{1}{10}$	Τραπεζ. Γραμμάτια	31 $\frac{8}{10}$
31 Δεκεμβ.	»	20 $\frac{1}{10}$	»	37 $\frac{3}{10}$
30 Ἰουνίου 1874	»	18 $\frac{5}{10}$	»	35 $\frac{1}{10}$
31 Δεκεμβρ.	»	19	»	39 $\frac{7}{10}$

Ἐν τοῖς δυσὶ λοιπὸν ἔτεσι παρατηρεῖται τάσις εἰς ἐλάττωσιν μὲν κατὰ τὸ μεταλλικὸν ἀποταμίευμα εἰς ἀνάπτυξιν δὲ μεταξὺ τῶν σχετικῶν ἐξαμηνιῶν κατὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζικῶν γραμματίων. Σημεῖον ὅτι ἀναλόγως ὁ ἡμέτερος πιστωτικὸς μηχανισμὸς δὲν δύναται νὰ παραπονεθῇ ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς κυκλοφορίας, διότι ἰδοῦ ὅτι διὰ μεταλλικοῦ μικροτέρου κινεῖ πλείονα νῦν κεφάλαια. Ὑπολείπεται ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ πρόγνωσις τῶν περιπλοκῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐν ἡμῶν τῷ τρόπῳ τινὰ κρίσει παλαίει, ἀπὸ τινος χρόνου, ἡ ἀνατολικὴ τῆς Αὐστριακῆς Αὐτοκρατορίας χώρα, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ οικονομικὸν πνεῦμα πρέπει πάντοτε νὰ ἐγρηγορῇ.

Οἱ ἀνοικτοὶ λ/σμοὶ ἐν μὲν τῇ Ἀγγλικῇ τραπεζῇ ὑπερβαίνουν τὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζικῶν γραμματίων, ἐν δὲ τῇ Ἑλληνικῇ ὑστεροῦσι κατὰ πλεόν τοῦ τρίτου (25 : 39) καὶ ἐν τῇ Γαλλικῇ καταπίπτουσιν ἔτι μᾶλλον, εἰς τὸ ἕκτον (422 : 2540). Πρόκειται λοιπὸν περὶ διαφορᾶς σπουδαιότητος τῶν τραπεζικῶν συστημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ Γαλλικὸν ἐμπνέει φαίνεται πλείότερον τὴν ἡμετέραν πρακτικὴν. Ἐν γένει ἢ δι' ἀνοικτῶν λ/σμῶν λειτουργία τῆς πίστεως ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς τραπεζικῆς ἐργασίας. Ὅσον ἡ μέθοδος αὐτῶν τελειοποιεῖται, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ αἱ διαστάσεις τῆς πιστωτικῆς κυκλοφορίας εὐρύνονται. Τὸ πνεῦμα τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν ἔχει τότε πολυτιμώτερον συνοδοιπόρον εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀλληδιαδόχων μεταμορφώσεων αὐτοῦ. Ἀναλόγως δὲ τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ, ἡ πίστις σταθερῶς τὸ παρακολουθεῖ, καὶ συμβαίνει ἐντεῦθεν ὥστε τὸ σωφρόνως διευθυνόμενον ἐργατικὸν ἢ ἐμπορικὸν κατὰ

στημα λίαν σπανίως, ἂν ὄχι οὐδέποτε, δύναται νὰ ὑποστῇ τὸ ἐπίσης ὀλέθριον πάθημα τῶν ἀποξηραινομένων ἢ λιμναζόντων ἀγρῶν.

Ἡ πρὸς τὰ δάνεια τῆς ἐπικρατείας σχέσις τῶν ἐν λόγῳ Τραπεζῶν παριστᾷ τὴν ἐξῆς ἀνάπτυξιν. Ἀγγλική (24 Δεκεμβρ. 1874) 27 879 515 λ. στ. Γαλλική (31 Δεκεμβρ.) 4 144 776 873 φρ. Ἑλληνική (31 Δεκεμβρ.) 48 844 520 δρ. Ἐὰν τοὺς ἀριθμοὺς τούτους συνδυάσωμεν πρὸς τὰ σύγχρονα φαινόμενα τῆς κυκλοφορίας τῶν τραπεζικῶν γραμματίων, ἐξάγομεν ὅτι ὁ δημόσιος θησαυρὸς ἐν Ἀγγλίᾳ μὲν ἐδανείσθη πλείονα τῆς ὄσης ἐχορήγησεν εἰς προνομιοῦχα γραμμάτια πίστεως (25 843 775 λ. στ. τῇ 24 Δεκεμβρ.), ἐν Γαλλίᾳ δὲ καὶ ἐν Ἑλλάδι ὀλιγώτερα τοῦ ἡμίσεος ταύτης (ιδ. πίνακα). Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἀντιθέσει μεταξὺ τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ Γαλλικοῦ συστήματος οὐ μικρὰν ἐξασκεῖ ἐπιρροὴν τὸ ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀγγλικῆς Τραπεζῆς πάγιον πρὸς αὐτὴν χρέος τῆς ἐπικρατείας, ἀναβαῖνον εἰς 44 045 100 λ. στ.

Ἄλλ' ἐκ τοῦ μέρους τούτου προβαίνει ζήτημα εὐρύτατον, τοῦ ὁποίου ἡ μελέτη ἰδιαιτέρον ἀπαιτεῖ χρόνον, καίτοι ἀσυζητῆ ὁ Ἑλλην νομοθέτης τοῦ 1874 ἐπέτρεψεν τὴν ἀντιπροσώπευσιν τοῦ ἡμίσεος τῶν πέραν τοῦ μεταλλικοῦ γραμματίων τῆς Ἑθν. Τραπεζῆς διὰ χρεωγράφων τῆς Κυβερνήσεως. Ἐπρεπεν ἀναλόγως νὰ εἰσάξῃ καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ προϋποθέσεως, ἣτις καλεῖται μὲν ἐκεῖ stability, εἶναι δὲ ἡ πολιτικὴ κήμονιμότης.

ΧΡΟΝΙΚΑ.

Αἱ οἰκονομικαὶ τοῦ ἔθνους τύχαι εἶναι ἀχώριστοι ἀπὸ τῶν πολιτικῶν. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνοίγουσιν ἐκ νέου αἱ θύραι τῆς Βουλῆς. Ὅσοι πιστοί... Μή τις τῶν κατ'ἔχουσιν . . . Μένει νὰ ἴδωμεν ποῦ οἱ πρόμαχοι τοῦ πολιτεύματος.

— Ἐὰν ἀπεχώρησαν ἐκ πείσματος παιδικῶ, ἢ διελθοῦσα καρδία τοῦ γεμῶνος ἐψύχρανεν τὸ πάθος. Ἐὰν ἐκ σχεδίου ἀνδρικοῦ: ὁ ἐπιμείνας μέχρι τέλους σωθῆσεται. Μήπως ἡ ἐλευθερία δίδεται ἐξ ἐλεημοσύνης; Τὸ μέγα ζήτημα εἶναι, ἂν μετὰ πόσους ἀγῶνας ὁ τόπος θὰ ζήσῃ συνταγματικῶς ἢ αὐτοκρατορικῶς.

Ἐν Ἀθήναις, 2 Μαρτίου 1875.